

LITERATURA ROMANA EN ÈPOCA D'AUGUST

Ovidi i Les metamorfosis

Escrites en l'època d'August, Les Metamorfosis d'Ovidi ens ofereixen un mosaic de relats mítics units per una mateixa idea: el canvi. A través de les transformacions dels déus, dels humans i de la natura, el poeta reflexiona sobre el pas del temps, el desig, la pèrdua i els límits de la condició humana, en un moment clau de la història cultural de Roma.

<https://espaihermes.com>

ISBN: 978-84-09-76230-9

CONTINGUT

LITERATURA ROMANA.....	1
Època imperial.....	1
Context històric i social.....	1
El final de la República.....	1
La consolidació de l'Imperi.....	1
Cronologia selectiva.....	2
La cultura i l'art en la <i>Pax Romana</i>	2
Art i propaganda: el poder de les imatges i de les paraules.....	3
La literatura com a propaganda.....	3
La poesia èpica i Virgili.....	3
La poesia lírica i Horaci.....	3
La poesia elegíaca i Ovidi.....	4
Publi Ovidi Nasó: vida, exili i obres.....	4
Estil.....	5
Les Metamorfosis: gènere, estructura, temes i estil.....	5
Principis d'unitat.....	5
Tècniques narratives i estil.....	5
Grans temes.....	5
Influència i conclusió.....	6
Estructura de les lectures.....	6
Relacions, contrastos i grans eixos temàtics.....	6
Transformacions que salven, castiguen o recorden.....	6
Parelles comparables.....	7
Una pregunta interpretativa essencial.....	7
LES METAMORFOSIS.....	8
Deucalió i Pirra.....	8
Mite.....	8
Dafne.....	11
Mite.....	11
Faetont.....	14
Mite.....	14
Actèon i Diana.....	16
Mite.....	16
Eco i Narcís.....	18
Mite.....	18
Píram i Tisbe.....	22
Mite.....	22
Ceres i Prosèrpina.....	25
Mite.....	25
Aracne.....	28
Mite.....	28
Ariadna i el laberint.....	30
Mite.....	30
Dèdal i Ícar.....	32
Mite.....	32
Ifis i Iante.....	34
Mite.....	34
Orfeu i Eurídice.....	36
Mite.....	36
Apol·lo i Jacint.....	38
Mite.....	38

LITERATURA ROMANA

ÈPOCA IMPERIAL

CONTEXT HISTÒRIC I SOCIAL

EL FINAL DE LA REPÚBLICA

La transició de la República romana a l'Imperi va ser un procés complex i gradual, resultat de tensions polítiques, socials i militars que van anar erosionant les bases del sistema republicà.

Durant la República, Roma es regia per institucions polítiques com el Senat, els comitès i els càrrecs electes (consols, pretor, etc.), que intentaven equilibrar el poder entre els patricis -la noblesa antiga- i els plebeus. Amb el pas del temps, aquesta estructura va començar a mostrar greus deficiències a causa de la concentració creixent del poder en mans de destacats líders militars i a la rivalitat entre grans famílies. La lluita pel control polític es va intensificar amb conflictes com els protagonitzats per Mari¹ i Sul·la², així com les guerres civils que van marcar el final de la República.

Figures com Juli Cèsar van aprofitar aquest clima de caos i inestabilitat per acumular poder militar i polític. Les seves victòries en diverses campanyes i el seu nomenament com a dictador vitalici³ (*dictatus perpetuus*) van desafiar la tradició republicana i van generar un fort sentiment d'inseguretat en els sectors polítics més conservadors (*optimantes*). El seu assassinat el 44 aC⁴ va desencadenar una nova onada de conflictes, ja que diferents faccions es van enfrontar per determinar la direcció del futur govern romà. Aquestes guerres civils, protagonitzades també per figures com Marc Antoni i, finalment, Octavi, van resultar decisives per trencar amb l'antic sistema republicà.

LA CONSOLIDACIÓ DE L'IMPERI

Després d'una llarga sèrie de confrontacions, Octavi es va imposar com a únic governant després de la batalla d'Actium (31 aC)⁵. L'any 27 aC, el Senat li va concedir el títol d'*August*⁶, fet que marca l'inici del període conegut com el Principat. Aquest moment va suposar la transformació profunda del sistema polític romà: el poder es va concentrar en una figura central, l'*Imperator*, que reunia les funcions de cap militar, autoritat política i líder religiós.

¹ **Màrius** (156-86 aC), originari d'Arpinum, una petita ciutat del Laci, pertanyia a una família modesta que no havia exercit cap càrrec polític. Va ser considerat com un important militar, en particular durant la guerra contra el rei númida Jugurta (111-105 aC) i en el decurs de la guerra contra els cimbres i teutons (113-101 aC). Aviat esdevingué el representant dels interessos dels *populares*. El favor de la plebs li feu guanyar set vegades el consolat –un fet molt inusual– i l'oposició decidida del bàndol senatorial.

² **Lucius Corneli Sul·la**, conegut com Sul·la (138-78 aC), va ser un militar i polític romà destacat durant la tardana República Romana. Va liderar amb èxit diverses campanyes militars, com la primera guerra civil romana i la primera guerra contra Mitridates, i es va autoproclamar dictador el 82 aC. La seva dictadura va portar reformes significatives, com la reorganització del Senat i del sistema judicial, però també va estar marcada per la brutalitat de les seves proscripcions.

³ La *dictadura* era una magistratura temporal en la República. Convertir-la en vitalícia trencava la tradició republicana, feia pensar en una monarquia encoberta i va provocar la por dels sectors republicans.

⁴ La mort de Juli Cèsar va tenir lloc el 15 de març de l'any 44 aC, conegut com les *Idus de març*, a Roma. Va ser assassinat per un grup de senadors romans que es feien dir els *Liberatores*, liderats per Marc Juni Brut i Gai Cassi Longí. La conspiració va sorgir pel temor que Cèsar, que havia estat nomenat *dictator perpetuus* pel Senat, acumulés massa poder i instaurés un règim tirànic. Aquest esdeveniment va desencadenar la Tercera Guerra Civil Romana i va marcar el final de la República Romana.

⁵ La batalla d'Actium va tenir lloc el 2 de setembre de l'any 31 aC al golf d'Ambràcia, a la costa occidental de Grècia. Va ser un enfrontament naval decisiu entre les forces de Cèsar Octavi (futur August) i les de Marc Antoni i Cleòpatra VII. La victòria d'Octavi va marcar el final de la República Romana i va donar pas a l'Imperi Romà, consolidant-lo com a primer emperador.

⁶ *August* no és un nom propi, sinó un títol honorífic de caràcter religiós i polític.

La nova estructura del govern va posar fi definitivament a la fase republicana i va instaurar un règim autocràtic que, tot i proporcionar estabilitat i consolidar la *Pax Romana*, va limitar la participació ciutadana i va modificar profundament la natura de la política romana.

Així, la transició de la República romana a l'Imperi va ser el resultat d'un conjunt de crisis internes i conflictes que, sumats a figures carismàtiques com Juli Cèsar i Octavi, van conduir a la concentració del poder en un únic governant, transformant de manera decisiva la política, la societat i la cultura de Roma.

CRONOLOGIA SELECTIVA

DATA	FET HISTÒRIC O LITERARI
43 aC	Naixement de Publi Ovidi Nasó a Sulmona.
31 aC	Victòria d'Octavi sobre Marc Antoni i Cleòpatra a Àccium.
27 aC	Octavi rep el títol d'August; inici convencional del Principat.
c. 20 aC-2 dC	Ovidi publica poesia amorosa i didàctica: <i>Amores</i> , <i>Heroides</i> , <i>Ars amatoria</i> , <i>Remedia amoris</i> .
c. 2-8 dC	Composició de <i>Les metamorfosis</i> i dels <i>Fasti</i> .
8 dC	August ordena la relegació d'Ovidi a Tomis, al mar Negre.
17/18 dC	Mort d'Ovidi a Tomis.

LA CULTURA I L'ART EN LA *PAX ROMANA*

Després d'un segle de guerres civils, Octavi August va oferir als romans l'esperança d'una pau duradora. Aquesta perspectiva va fer que, en general, s'acceptés el nou sistema polític, tot i que, en la pràctica, comportés la fi de les llibertats republicanes. Octavi va governar durant més de quaranta anys, fins a la seva mort, en un període marcat per la *Pax Romana*: una llarga etapa de pau interna que va afavorir la prosperitat no només de Roma, sinó de tot l'Imperi, amb un notable desenvolupament de la indústria, el comerç i les comunicacions.

Tot i que la pau instaurada per August va posar fi a les guerres civils, no va eliminar completament les confrontacions amb els pobles fronterers. Alhora que establia les bases del sistema imperial, destinat a perdurar durant dos segles, també va delimitar els límits fonamentals de l'Imperi. Al llarg del seu govern, va dur a terme diverses campanyes militars amb l'objectiu de consolidar les conquestes ja assolides i d'assegurar fronteres més estables que garantissin la seguretat i la defensa dels territoris romans.

Octavi August va fonamentar la política imperial en **tres grans pilars**:

- **Administració eficient:** creació d'una nova classe de funcionaris —prefectes i procuradors— per racionalitzar el govern i la fiscalitat, reduir l'arbitrarietat dels governadors provincials i limitar el paper dels publicans. La classe eqüestre va desenvolupar així una carrera administrativa pròpia, mentre que els prefectes del pretori destacaven com a caps de la guàrdia pretoriana, encarregada de protegir l'emperador i Itàlia.
- **Culte imperial:** divinització de Juli Cèsar i, posteriorment, d'August i membres de la seva família després de la mort, mitjançant temples i sacerdots, amb la finalitat de legitimar el poder i reforçar la cohesió de l'Imperi.
- **Pa i jocs (*panem et circenses*):** distribució gratuïta de blat i ajudes econòmiques, així com l'organització d'espectacles públics, per garantir el suport popular i mantenir la pau social

ART I PROPAGANDA: EL PODER DE LES IMATGES I DE LES PARAULES

Partint de la base ideològica del retorn als valors tradicionals (*mos maiorum*), August va desplegar un ambició programa destinat a regenerar moralment els romans i a restaurar el seu orgull cívic. Entre les seves accions més destacades s'inclouen la restauració del culte religiós tradicional, la promulgació de lleis contra l'adulteri i a favor del matrimoni i la natalitat, així com l'aliança amb grans intel·lectuals del moment, com Virgili, Horaci i Titus Livi, a través del seu fidel col·laborador Mecenes. Aquests autors van contribuir, amb les seves obres, a difondre i exaltar els ideals augustals.

El programa de propaganda d'August també es va materialitzar mitjançant un ampli pla d'obres públiques i un ús estratègic de les arts plàstiques per magnificar Roma i exaltar la figura del *princeps*. Va restaurar edificis antics i va completar projectes iniciats pel seu predecessor, com el fòrum de Cèsar o la Cúria -seu del Senat-, alhora que impulsava noves construccions, com el fòrum d'August i el teatre de Marcel. Aquesta renovació urbana i religiosa es va consolidar amb la construcció de temples emblemàtics, com els dedicats a Cèsar, a Apol·lo al Palatí i a Mart Venjador.

Obres com l'*Ara Pacis* (l'altar de la pau) i les nombroses estàtues d'August i de la seva família erigides arreu de l'Imperi combinaven la tradició realista del retrat romà amb la idealització hel·lenística pròpia del culte imperial. Aquest conjunt d'accions reforçava el missatge propagandístic del règim, sintetitzat en una afirmació atribuïda al mateix August: "*Vaig trobar Roma feta de maons i la vaig deixar de marbre.*"

LA LITERATURA COM A PROPAGANDA

LA POESIA ÈPICA I VIRGILI

L'èpica llatina, inspirada en la tradició homèrica, es caracteritza per l'exaltació patriòtica de Roma i dels seus valors fundacionals. En època d'August, aquest gènere va esdevenir un instrument privilegiat de propaganda política i cultural. En aquest context destaca Virgili, considerat el gran poeta nacional romà, autor de l'*Eneida*, una obra que simbolitza els ideals del nou règim augustal.

Nascut prop de Màntua l'any 70 aC, Virgili va assolir el reconeixement literari amb les *Bucòliques* i les *Geòrgiques*, abans de dedicar els darrers anys de la seva vida a la redacció de l'*Eneida*. Hi va treballar durant aproximadament onze anys, però l'obra va quedar inacabada a causa de la seva mort l'any 19 aC, quan tornava d'un viatge a Grècia.

L'*Eneida* combina història, mite i simbolisme. Les peripècies d'Enees evoquen episodis clau del passat romà, com les guerres civils o el conflicte amb Cartago, mentre que el personatge de Dido ha estat sovint interpretat com una al·legoria de Cleòpatra. Enees, caracteritzat per la *pietas* —deure envers els déus, la família i la pàtria—, esdevé un model de virtut cívica que reflecteix, de manera idealitzada, la figura d'August i la seva voluntat de pau i estabilitat per a Roma.

LA POESIA LÍRICA I HORACI

Durant el segle I aC, els anomenats *poetae novi* van introduir a Roma una poesia més personal, refinada i influïda pel món hel·lenístic, allunyada de l'èpica tradicional i centrada en l'expressió subjectiva. Aquesta lírica, inspirada en models grecs, era destinada sobretot a la lectura o a la recitació en cercles reduïts. Un dels seus primers representants destacats fou Catul.

En època d'Octavi August sobresurt la figura de Quint Horaci Flac, nascut a Venúcia l'any 65 aC. Protegit per Mecenes, Horaci va poder dedicar-se plenament a la creació literària, tot rebutjant una carrera política activa. La seva obra reflecteix una combinació d'independència intel·lectual i acceptació moderada del nou ordre polític.

Entre les seves obres principals destaquen:

- **Epodes:** poemes d'inspiració hel·lenística amb temes morals, polítics i personals.
- **Sàtires:** reflexions de to moral i autobiogràfic, escrites amb ironia i equilibri formal.
- **Odes:** el cim de la seva producció lírica, amb temes variats —amor, amistat, política, pas del temps— i una clara influència de la lírica grega arcaica, especialment de Safo i Píndar.

L'estil d'Horaci es caracteritza per l'harmonia entre pensament i expressió, l'equilibri formal i una ironia subtil que sovint amaga l'emoció. Va fixar alguns dels tòpics més perdurables de la literatura occidental, com el *carpe diem* o el *beatus ille*. Admirat per la seva perfecció tècnica i el seu mestratge formal, Horaci representa una poesia de mesura i serenor, en contrast amb la passió de Catul o la sensibilitat tràgica de Virgili.

LA POESIA ELEGÍACA I OVIDI

En la literatura grega, l'elegia és un gènere poètic líric associat sovint al lament i a la reflexió sobre la pèrdua: la mort d'un ésser estimat, el pas irreversible del temps, la vellesa o la desaparició d'ideals. Formalment, es caracteritza per l'ús del díptic elegíac: estrofa formada per un hexàmetre i un pentàmetre, pròpia de la poesia elegíaca.

Els poetes alexandrins del segle III aC van cultivar una elegia d'erudició refinada, sovint centrada en amors mitològics. Amb Catul, considerat el primer gran poeta elegíac romà, es produeix un gir cap al subjectivisme i l'expressió de l'experiència personal. En època d'August, l'elegia llatina es consolida com un gènere específicament amorós, que expressa tant el sentiment com el desig sensual del poeta. Aquest moment d'esplendor arriba amb Tibul, Propèrci i, especialment, Ovidi, que amplia la tradició elegíaca cap a nous temes, tons i formes narratives.

PUBLI OVIDI NASÓ: VIDA, EXILI I OBRES

Publi Ovidi Nasó va néixer l'any 43 aC a Sulmona, en una família benestant de l'ordre eqüestre. Va rebre una educació retòrica destinada a la carrera pública, però aviat preferí la poesia. Formà part de l'ambient literari vinculat a Messal·la Corví i assolí un gran èxit entre el públic de Roma.

L'any 8 dC, August l'exilià a Tomis, a la costa occidental del mar Negre. Ovidi resumí la causa del càstig amb l'expressió *carmen et error*, "un poema i un error", però no explicà mai amb precisió en què consistí l'error. El poema s'ha relacionat tradicionalment amb l'*Ars amatoria*, incompatible amb la política moral augustal, mentre que la naturalesa exacta de l'error continua essent desconeguda. L'exili no comportà la pèrdua dels béns ni de la ciutadania, però separà el poeta de Roma fins a la mort.

Malgrat tot, el poeta no va deixar d'escriure. La seva poesia va experimentar un gir profund, especialment visible en les elegies de l'exili, marcades pel dolor, la nostàlgia i la súplica. August mai no va revocar el càstig, i Ovidi va morir exiliat a Tomis l'any 17 dC.

Les grans etapes de la producció ovidiana

ETAPA	OBRES PRINCIPALS	CARACTERÍSTIQUES
Poesia amorosa (15 aC – 2 dC)	<i>Amores</i> ; <i>Heroides</i>	Elegia amorosa, veu subjectiva, joc amb les convencions de l'amor i les figures mítiques.
Poesia didàctica amorosa (15 aC – 2 dC)	<i>Ars amatoria</i> ; <i>Remedia amoris</i> ; <i>Medicamina faciei femineae</i>	Paròdia del poema didàctic: l'amor és presentat com una tècnica que es pot aprendre o desaprendre.
Maduresa (2 – 8 dC)	<i>Metamorphoses</i> ; <i>Fasti</i>	Gran síntesi mítica en hexàmetres i calendari poètic de festes i rituals romans.
Exili (8 dC-mort)	<i>Tristia</i> ; <i>Epistulae ex Ponto</i> ; <i>Ibis</i>	Elegia del desterrament, súplica, memòria de Roma, hostilitat i construcció literària del jo exiliat.

ESTIL

Ovidi destaca per una extraordinària facilitat per escriure en vers i una gran capacitat d'escriure en formes molt diverses. Va excel·lir en la poesia elegíaca, didàctica i èpica, integrant constantment elements mitològics, metàfores i comparacions brillants. La seva obra presenta una expressió de la sexualitat més oberta i viva que la d'altres poetes llatins, així com una ironia subtil i una gran habilitat narrativa.

LES METAMORFOSIS: GÈNERE, ESTRUCTURA, TEMES I ESTIL

Les metamorfosis són un poema narratiu de tema mitològic compost en hexàmetres dactílics i distribuït en quinze llibres. L'obra recorre el temps des de la formació del cosmos fins a l'apogeu de Juli Cèsar i el present d'August. La seva amplitud, el metre i l'ambició totalitzadora l'apropen a l'èpica; tanmateix, no presenta un únic heroi ni una acció central, i incorpora registres propis de l'elegia, la tragèdia, el relat originari, l'himne, el discurs retòric i la narració amorosa.

PRINCIPIS D'UNITAT

- El **canvi**: tots els relats contenen una transformació física, simbòlica, social o emocional, o bé s'insereixen en una cadena de transformacions.
- La **continuitat narrativa**: Ovidi enllaça els mites mitjançant genealogies, espais, associacions temàtiques, narradors interns o relacions de causa i efecte.
- El **temps universal**: del Caos al món romà, el poema converteix el mite en una història general de les formes.
- La **memòria**: la metamorfosi no sempre esborra la identitat; sovint la fixa en un arbre, una flor, un animal, una font, una estrella o un nom geogràfic.

TÈCNIQUES NARRATIVES I ESTIL

RECURS	FUNCIO
Discurs directe	Dona veu als personatges, dramatitza el conflicte i permet mostrar desig, por, orgull o dolor.
Canvi de focalització	El narrador s'apropa successivament al perseguidor, a la víctima, al pare, a l'amant o al déu.
Símil i descripció corporal	Converteixen el moviment i la metamorfosi en imatges visibles i progressives.
Ironia dramàtica	El lector coneix allò que el personatge ignora: Narcís estima el seu reflex; Actèon és perseguit pels seus gossos.
Relat dins el relat	Un personatge narra un mite que conté altres veus i episodis; és essencial en els llibres IV, V i X.
Ècfrasi	Descripció literària d'una obra d'art; el concurs de Minerva i Aracne n'és l'exemple principal.
Etiologia	La història explica l'origen d'un arbre, una flor, un color, una constel·lació, un animal o un topònim.

GRANS TEMES

- desig i persecució
- poder diví i vulnerabilitat humana
- art, veu i memòria
- límit, desmesura i càstig
- identitat corporal i gènere
- amor, pèrdua i dol
- violència, consentiment i fugida
- continuïtat entre natura, humanitat i divinitat

INFLUÈNCIA I CONCLUSIÓ

Ovidi és, després de Virgili, un dels poetes llatins més llegits i influents. Malgrat l'exili i les sospites morals que van pesar sobre la seva figura, la seva mestria lingüística li va assegurar una recepció continuada durant l'edat mitjana i el Renaixement. *Les Metamorfosis* han estat durant segles un autèntic manual de mitologia clàssica.

Ovidi representa, en definitiva, tant l'expressió més refinada de la poesia llatina com la tensió entre la llibertat creativa i les restriccions morals d'un règim imperial. La seva vida i la seva obra reflecteixen els conflictes d'una Roma en plena transformació, i el seu llegat continua essent essencial per comprendre la cultura clàssica i la seva projecció en la literatura europea posterior.

ESTRUCTURA DE LES LECTURES

Llibre i versos	Episodi	Transformació o etiologia	Eixos
I, 313-415	Deucalió i Pirra	Pedres → nova humanitat	restauració, pietat, interpretació
I, 452-567	Dafne	Nimfa → llorer	desig, persecució, fugida
II, 1-400	Faetont	Cos celeste destruït; Heliades → arbres	identitat, desmesura, límit
III, 138-252	Actèon i Diana	Caçador → cérvol	mirada, càstig, pèrdua de veu
III, 339-510	Eco i Narcís	Eco → veu/pedra; Narcís → flor	rebuig, reflex, identitat
IV, 53-166	Píram i Tisbe	Color de les móres	amor, error, mort
V, 341-571	Ceres i Prosèrpina	Cyane → aigua; Ascalaf → mussol	rapte, maternitat, cicle estacional
VI, 1-145	Aracne	Teixidora → aranya	art, poder, veritat
VIII, 152-182	Ariadna i el laberint	Corona → constel·lació	enginy, abandonament, apoteosi
VIII, 183-235	Dèdal i Ícar	Mar i illa reben el nom d'Ícar	tècnica, límit, dol patern
IX, 669-797	Ifis i lante	Ifis femella → home	identitat, norma social, desig
X, 1-77	Orfeu i Eurídice	Pèrdua reiterada; poder del cant	amor, art, mirada, dol
X, 162-219	Apol·lo i Jacint	Jove → flor	amor, accident, memòria

RELACIONS, CONTRASTOS I GRANS EIXOS TEMÀTICS

TRANSFORMACIONS QUE SALVEN, CASTIGUEN O RECORDEN

Funció	Episodis	Interpretació
Salvació o sortida	Deucalió i Pirra; Dafne; Ifis i lante	La nova forma evita l'extinció, la persecució o la impossibilitat social, però no sempre restitueix una llibertat plena.
Càstig	Actèon; Aracne; Ascalaf dins Ceres i Prosèrpina	El poder diví imposa una forma que redueix la veu, la mobilitat o la condició humana.
Memòria del mort	Píram i Tisbe; Dèdal i Ícar; Apol·lo i Jacint	La natura, el color, el topònim o la flor conserven allò que el cos ha perdut.
Persistència del desig o la veu	Eco i Narcís; Orfeu i Eurídice	La transformació o la pèrdua no extingeixen l'afecte; el converteixen en eco, imatge o cant.
Ordre còsmic o estacional	Faetont; Ceres i Prosèrpina	El conflicte individual altera el món i obliga a restaurar una mesura general.

PARELLES COMPARABLES

- **Dafne i Actèon:** dues transformacions provocades per la mirada i el cos, però una permet escapar i l'altra converteix el protagonista en víctima.
- **Eco i Orfeu:** dues figures de la veu; Eco només repeteix paraules alienes, mentre Orfeu crea un cant capaç de suspendre l'ordre natural.
- **Faetont i Ícar:** dos joves que volen travessar el cel i moren en ignorar o no poder mantenir el límit indicat pel pare.
- **Aracne i Orfeu:** l'art com a poder. Aracne revela allò que el poder vol ocultar; Orfeu commou fins i tot els governants dels morts.
- **Ceres i Apol·lo:** divinitats incapaces d'evitar la pèrdua d'un ésser estimat; transformen el món o la natura per conservar-ne la memòria.
- **Píram i Tisbe i Orfeu i Eurídice:** l'amor fracassa per una interpretació precipitada o una mirada en el moment inadequat.

UNA PREGUNTA INTERPRETATIVA ESSENCIAL

COS I IDENTITAT

A *Les metamorfosis*, canviar de cos no significa necessàriament deixar de ser qui s'era. Actèon conserva la ment, Eco conserva la veu, Dafne conserva un batec sota l'escorça, i Jacint o Píram i Tisbe continuen com a signes naturals. La nova forma pot ser presó, refugi, càstig o memòria.

LES METAMORFOSIS⁷

DEUCALIÓ I PIRRA

Llibre I Versos 313-415

Nucli: Les pedres s'estoven progressivament i prenen forma humana

ABANS DEL PASSATGE

Júpiter ha decidit destruir amb un diluvi una humanitat corrupta, després de comprovar la impietat de Licàon. Deucalió i Pirra, justos i pietosos, arriben en una petita embarcació al mont Parnàs.

DESPRÉS DEL PASSATGE

La Terra produeix també altres formes de vida. Entre els nous éssers apareix la serp Pitó, que Apol·lo mata; aquest triomf conduirà al relat de Dafne.

Argument per seqüències

1. Júpiter ordena que les aigües es retirin i Tritó fa sonar la seva petxina.
2. Deucalió i Pirra contemplen un món buit i ploren la desaparició del gènere humà.
3. Consulten l'oracle de Temis, que els ordena llançar darrere seu els ossos de la gran mare.
4. Deucalió interpreta l'enigma: la gran mare és la Terra i els seus ossos són les pedres.
5. Les pedres de Deucalió esdevenen homes i les de Pirra, dones.

PERSONATGES I RELACIONS

- Deucalió: fill de Prometeu i espòs de Pirra; representa la justícia i la capacitat d'interpretar.
- Pirra: filla d'Epimeteu i Pandora; esposa i cosina de Deucalió; mostra pietat i prudència.
- Temis: deessa oracular que formula l'enigma.
- Júpiter i Tritó: posen fi al diluvi i restauren l'ordre natural.

TRANSFORMACIÓ I SENTIT

Les pedres s'estoven progressivament i prenen forma humana. La duresa mineral explica etiològicament la resistència de la nova humanitat.

Temes: destrucció i renaixement; pietat; interpretació de l'oracle; continuïtat entre terra i cos humà.

Com reconèixer el mite a les PAU

- mont Parnàs i món cobert d'aigua
- petxina de Tritó
- "ossos de la gran mare"
- pedres llançades darrere l'esquena

CLAU D'INTERPRETACIÓ

La salvació no depèn de la força, sinó de la pietat i de la correcta interpretació d'un llenguatge ambigu.

MITE

La Fòcida separa els camps aonis dels Eteus⁸; una terra fèrtil, mentre va ser terra; però en aquell moment era una part del mar, una vasta extensió d'aigües aparegudes de sobte. Allà s'alça una muntanya escarpada que

adreça els seus dos cims cap als estels: és el Parnàs, i les seves crestes s'aixequen per damunt dels núvols. Quan Deucalió, muntat en una petita barca, hi arribà amb la seva esposa —car tots els altres havien estat

⁷ Text adaptat a partir de la traducció catalana de *Les Metamorfosis* d'Ovidi (Bernat Metge Essencial, 2019).

⁸ La Fòcida és una regió de la Grècia central que separa Beòcia de la zona del mont Eta. Els aonis eren els habitants d'una zona de Beòcia, i, de vegades, s'aplicava aquest nom a tots els habitants de Beòcia.

coberts per les aigües—, adreçà les seves pregàries a les nimfes Corícides⁹, a les divinitats de la muntanya i a la profètica Temis¹⁰, que aleshores transmetia els oracles.

No ha existit mai un home més just que Deucalió, ni una dona més temerosa dels déus que Pirra. Quan el món s'havia convertit en un estany, en una immensa bassa, i de tants milers d'homes i dones només n'havien restat un i una —tots dos innocents, tots dos respectuosos amb la divinitat—, Júpiter va dispersar els núvols i, després d'ordenar a l'Aquiló¹¹ que allunyés les pluges, va mostrar la terra al cel i el cel a la terra. La fúria del mar també s'apaivagà: el sobirà de l'oceà deixà el seu trident i calmà les aigües.

Júpiter cridà Tritó, d'aspecte blavós, que s'alçà des de les profunditats marines amb les espatlles cobertes de conques porpres, i li manà bufar la seva petxina sonora per fer retrocedir, amb aquest senyal, les aigües i els rius. Tritó¹² prengué la seva trompa buida i en espiral, que s'eixampla progressivament des de l'extrem inferior; quan, enmig del mar, s'omple d'aire, el seu so ressona per totes les ribes que s'estenen a banda i banda del camí de Febos¹³. Tan bon punt la trompa tocà els llavis del déu —xops encara de l'aigua que li regalimava per la barba— i la seva bufada va emetre l'ordre de retirada, aquesta fou escoltada per totes les aigües de la terra i del mar, que, en sentir-la, es retiraren. El mar tornà a tenir riberes, els llits dels rius contingueren de nou el seu cabal, el nivell de les aigües baixà i començaren a aparèixer els pujols; la terra emergí, les contrades s'eixamplaren a mesura que les aigües reculaven i, després de tant de temps, els boscos mostraren els extrems nus dels seus arbres, encara tacats de fang.

El món havia estat restaurat. En veure'l buit i les terres desolades, submergides en un profund silenci, Deucalió, amb llàgrimes als ulls, parlà així a Pirra¹⁴: *“Oh germana, oh esposa meva, oh única dona supervivent, a qui m'uneix un llinatge comú, el parentiu dels nostres pares i, després, el matrimoni; ara també ens uneix haver compartit els mateixos perills. De totes les terres que el sol contempla, del llevant al ponent, nosaltres dos en som tota la població. Tota la resta és en poder del mar. Ni tan sols podem estar segurs de la nostra pròpia vida: encara ara els núvols ens fan estremir el cor. Com et sentiries, infeliç, si el destí t'hagués salvat a tu de la mort i a mi no? Qui et donaria consol en el teu dolor? Perquè jo —pots creure'm—, si el mar t'hagués engolit també a tu, t'hauria seguit, esposa meva, i el mar m'hauria pres igualment. Tant de bo pogués, amb l'art del meu pare¹⁵, restablir els pobles i infondre una ànima a la terra modelada! Però ara, de nosaltres dos depèn tot el llinatge dels mortals: així ho han volgut els déus; som els únics exemplars que resten de la raça humana.”*

Així parlà, i tots dos ploraven. Decidiren implorar el poder diví i cercar el seu auxili mitjançant els oracles sagrats. Sense dilació es dirigiren a les aigües del Cefís¹⁶, encara no del tot transparents però ja reconduïdes al seu llit habitual. Després de prendre'n unes gotes amb què s'aspergiren els vestits i els caps, s'encaminaren cap al santuari de la deessa, els teulats del qual tenien un color esmorteït per la molsa sòrdida, i els seus altars s'alçaven mancats de foc. En arribar a les grades del temple, tots dos es prosternaren amb el front a terra i besaren, temerosos, la pedra freda, tot dient: *“Si la divinitat es commou amb les pregàries dels justos, si la ira dels déus pot ser mitigada, digues-nos, Temis¹⁷, per quin mitjà es pot reparar la pèrdua del nostre llinatge, i concedeix el teu ajut, deessa misericordiosa, a aquest món submergit.”*

⁹ La Fòcida és una regió de la Grècia central que separa Beòcia de la zona del mont Eta. Els aonis eren els habitants d'una zona de Beòcia, i, de vegades, s'aplicava aquest nom a tots els habitants de Beòcia.

¹⁰ És una de les Titànides, filla de Gea i d'Urà.

¹¹ Déu dels vents

¹² Tritó és un déu marí, fill de Neptú i d'Amfitrite. Damunt de les seves espatlles porta conques de múrex, d'on s'extreia la tintura de porpra.

¹³ El Sol. Febus és un dels noms del déu Apol·lo.

¹⁴ Pirra era cosina germana del seu marit. Eren fills d'Epimeteu i de Prometeu, respectivament, els quals eren germans i fills del tità Japet.

¹⁵ Prometeu havia creat la raça humana modelant la terra.

¹⁶ Riu de la Grècia Central, al nord del Parnàs.

¹⁷ Riu de la Grècia Central, al nord del Parnàs.

La deessa, commoguda, respongué: *“Allunyeu-vos del temple, cobriu-vos el cap, deslligueu els cenyidors dels vestits i llanceu darrere vostre els ossos de la vostra gran mare.”*

Van restar llarg temps astorats. Pirra fou la primera a trencar el silenci i a negar-se a obeir els manaments de la deessa; amb veu tremolosa, li suplicà que la perdonés i s'esgarrià davant la idea de profanar l'esperit de la seva mare escampant-ne els ossos. Mentrestant, tots dos meditaven les paraules obscures de l'oracle, plenes d'enigmes. Finalment, el fill de Prometeu calmà la filla d'Epimeteu amb paraules assossegades: *“O m'enganya la imaginació, o les paraules de l'oracle s'ajusten a la pietat filial i no ens ordenen cap acció il·lícita. La nostra gran mare és la Terra; crec que els ossos de què parla són les pedres, els ossos del cos de la terra, que se'ns mana llançar darrere l'esquena.”*

Encara que Pirra es mostrà impressionada per les paraules de l'espòs, no acabava de confiar-hi; però, què es podia perdre provant-ho? S'allunyaren, es cobriren el cap, es descenyeixen les túniques i començaren a llançar les pedres darrere seu, tal com els havia estat ordenat. Els rocs —qui ho podria creure, si no ho confirmés una tradició tan antiga?— començaren a perdre la seva duresa, a estovar-se lentament i a prendre forma. Quan creixien i adquirien una naturalesa més suau, s'hi podia entreveure una aparença humana, encara imprecisa, com una obra començada en marbre, no del tot perfilada, semblant a una estàtua a mig fer.

La part de les pedres que era terra humitejada esdevingué carn; allò que era sòlid i inflexible es transformà en ossos; el que era vena conservà el mateix nom. En poc temps, per voluntat dels déus, els rocs llançats per la mà de l'home prengueren forma d'homes, i la dona fou restituïda de les pedres llançades per la dona. Vet aquí per què som una raça dura, capaç de suportar les dificultats: nosaltres mateixos som prova evident del nostre origen.

DAFNE

Llibre I	Versos: 452-567	Nucli: Dafne esdevé llorer: pell en escorça, cabells en fulles, braços en branques i peus en arrels
ABANS DEL PASSATGE Apol·lo acaba de vèncer Pitó i, orgullós, ridiculitza les armes de Cupido. El déu de l'amor decideix demostrar que el seu poder és superior.		DESPRÉS DEL PASSATGE El relat es desplaça cap a la família del riu Ínac i la història d'Io. El llorer queda integrat en el llenguatge del triomf, de la poesia i del poder augustal.

Argument per seqüències

1. Cupido fereix Apol·lo amb una fletxa d'or que provoca amor i Dafne amb una de plom que el rebutja.
2. Dafne desitja conservar la virginitat i rebutja el matrimoni, malgrat les peticions del pare Peneu.
3. Apol·lo la persegueix i intenta convèncer-la amb un llarg discurs sobre la seva identitat i els seus poders.
4. Esgotada, Dafne demana al pare que destrueixi la forma que la fa desitjable.
5. El seu cos es transforma en llorer i Apol·lo converteix l'arbre en emblema propi i romà.

PERSONATGES I RELACIONS Dafne: nimfa, filla del riu Peneu; vol mantenir-se lliure del matrimoni. Apol·lo/Febo: déu de la profecia, la música i la medicina; perseguidor enamorat. Cupido: causa l'amor desigual mitjançant dues fletxes oposades. Peneu: pare de Dafne, respon a la súplica transformant-la.	TRANSFORMACIÓ I SENTIT Dafne esdevé llorer: pell en escorça, cabells en fulles, braços en branques i peus en arrels. La transformació permet escapar del contacte, però Apol·lo s'apropia simbòlicament de l'arbre. Temes: desig no correspost; persecució i fugida; consentiment; apropiació simbòlica; origen del llorer apol·lini.
---	--

Com reconèixer el mite a les PAU

- fletxa d'or i fletxa de plom
- discurs d'Apol·lo durant la cursa
- súplica a Peneu
- llorer perenne i corona triomfal

CLAU D'INTERPRETACIÓ

La metamorfosi salva Dafne de la persecució, però no li restitueix una existència humana autònoma: la fugida té un cost irreversible.

MITE

El primer amor de Febo va ser Dafne, filla de Peneu, i no fou causat per un atzar cec, sinó per la cruel ira de Cupido. El Deli, tot just després d'haver vençut el serpent, l'havia vist mentre corbava l'arc i en tensava la corda, i li havia dit: *"Què fas tu, nen jaganer, amb armes d'homes? Portar aquesta mena de càrrega a les espatlles m'escau a mi, que soc capaç d'infligir cops infal·libles a una fera o a un enemic, i que fa poc he abatut amb fletxes l'innombrable Pitó, que cobria tanta extensió de terreny amb el seu ventre carregat de verí. Tu acontenta't d'encendre amb la teva flama no sé quina mena d'amors i no vulguis aspirar a una glòria que a mi em pertoca."*

"El teu arc pot travessar tot allò que vulgui, però el meu et travessarà a tu; i en la mateixa mesura que tots els animals són inferiors a un déu, la teva glòria és menor que la meva."

El fill de Venus li va respondre: *"El teu arc pot travessar tot allò que vulgui, però el meu et travessarà a tu; i en la mateixa mesura que tots els animals són inferiors a un déu, la teva glòria és menor que la meva."*

Això va dir, i, trencant l'aire amb el moviment de les seves ales, es va situar veloç al cim ombrívol del Parnàs. Del seu buirac carregat de sagetes va treure dues fletxes amb efectes ben diferents:

l'una fa fugir l'amor, l'altra el provoca. La que el provoca és d'or i té una punta afilada i lluent; la que el fa fugir és roma i porta plom sota la canya. Aquesta última la va clavar a la nimfa, filla de Peneu; amb l'altra va ferir Apol·lo, travessant-li els ossos fins al moll.

Tot d'una, ell queda enamorat; ella, en canvi, fuig fins i tot de la paraula "amant". Gaudeix només dels amagatalls dels boscos i de les despulles de les feres que captura, imitant així la virginal Febe. Una cinta lligava els seus cabells deixats anar en desordre. Molts van ser els seus pretendents, però ella, desdenyant-los tots, incapaç de suportar la idea del matrimoni, recorre els paratges més amagats dels boscos, sense preocupar-se de saber què és l'himeneu, ni què és l'amor, ni què és el matrimoni.

El pare li havia dit sovint: *"Has de donar-me un gendre, filla."* I també: *"Filla meva, has de donar-me nets"*.

Ella, que odiava com un crim les torxes conjugals, s'avergonyia, i el seu bell rostre s'envermellia; envoltant el coll del pare amb els seus braços afalagadors, li digué: *"Atorga'm, pare estimadíssim, poder gaudir d'una virginitat perpètua. El meu pare la va concedir abans a Diana."*

Ell hi accedí; però a tu, Dafne, la teva mateixa bellesa t'impedeix aconseguir allò que desitges, i la teva aparença no s'adiu gens amb el teu vot. Febos l'estima; ha vist Dafne i desitja unir-se a ella. Espera aconseguir allò que vol, i els seus propis oracles l'enganyen.

Com es cremen les palles lleugeres un cop segades les espigues, com es cremen les tanques amb les torxes que un vianant, sense adonar-se'n, ha acostat massa o ha deixat enceses a l'arribada del dia, així el déu es consumeix en flames, així es crema fins al fons del seu cor i nodreix amb esperances un amor estèril. Mira els cabells d'ella que cauen en desordre pel seu coll i es pregunta com serien si els pentinés; veu els seus ulls brillants com estrelles, veu els seus llavis i no en té prou d'haver-los vist. Lloa els dits, les mans, els canells i els braços nus fins més amunt del colze; les parts que no veu les imagina encara més belles.

Ella, però, fuig més veloç que la brisa lleugera i no s'atura en sentir aquestes paraules que la criden: *"Nimfa, t'ho suplico, filla de Peneu, atura't; no et persegueixo amb males intencions. Així fuig l'ovella del llop, el cérvol del lleó, així fugen amb ales tremoloses les colomes de l'àliga; cadascú del seu enemic. Jo et segueixo perquè t'estimo. Ves amb compte de no caure; que les teves cames no sentin les ferides dels esbarzers, i que jo no et causi dolor. Els camins per on t'afanyes són abruptes; no corris tant, t'ho prego. Sàpigues qui has enamorat: no soc un habitant de les muntanyes ni un pastor rude. A mi m'obeeixen Delos, Claros i Tènedos, i la residència reial de Pàtara; Júpiter és el meu pare. Per mi es revela el que ha estat, el que és i el que serà; els meus cants s'acompanyen del so de les cordes. La meva fletxa és infal·lible, tot i que n'hi ha una encara més infal·lible, la que ha ferit el meu cor abans lliure de cuites. He inventat la medicina i soc anomenat auxiliador arreu; però el mal d'amor no pot ser guarit amb cap herba, i les arts que són útils a tothom no serveixen al seu propi senyor."*

Tenia intenció de continuar parlant, però la filla de Peneu fugí amb la seva cursa esporuguida i el deixà amb el discurs inacabat. També aleshores li semblà bella: els vents li descobrien les formes del cos, l'aire li agitava els vestits mentre corria i la brisa li empenyia enrere els cabells; la fugida mateixa augmentava la seva bellesa.

Però el jove déu ja no pot suportar perdre més temps amb paraules i, empès per l'amor, segueix les seves petjades amb passos ansiosos. Com quan un gos de les Gàl·lies ha vist una llebre en camp obert —l'un busca la presa, l'altra la salvació; l'un sembla a punt d'atrapar-la, l'altra escapa per ben poc—, així corrien el déu i la donzella, ell mogut per l'esperança, ella per la por. Ajudat per les ales de l'amor, ell és més ràpid; encalça l'esquena de la fugitiva i li llança el seu alè sobre els cabells escampats pel coll.

Ella, esgotada, empal·lideix i, vençuda per l'esforç de la fugida vertiginosa, diu tot mirant les aigües del Peneu: *"Ajuda'm, pare, si és cert que els rius teniu poder diví; destrueix, transformant-la, aquesta figura meva que m'ha fet massa desitjada."*

Tot just acabada la pregària, un pesat entorpiment envaeix els seus membres: els pits delicats són coberts per una fina escorça, els cabells es transformen en fulles, els braços en branques; els peus, fins aleshores tan

àgils, queden fixats a terra com arrels immòbils, i el cap esdevé una copa d'arbre. Només en resta la bellesa resplendent.

Febos, tanmateix, continua estimant-la: posa la mà sobre el tronc i sent encara bategar el seu cor sota la nova escorça; estreny les branques com si fossin membres i omple la fusta de petons, però la fusta els refusa. Llavors el déu diu: *“Ja que no pots ser la meva esposa, seràs el meu arbre. Ornaràs, llorer, els meus cabells, la meva lira i el meu buirac; acompanyaràs els cabdills romans quan, entre cants d'alegria, celebrin els seus triomfs, i el Capitoli sigui testimoni de llargues desfilades. Et dreçaràs també com a guardiana fidel davant les portes d'August i protegiràs la corona d'alzina situada al centre. Igual que el meu cap resta sempre jove i els meus cabells no són mai tallats, rep també tu l'honor d'un fullatge perenne.”*

Peà havia acabat de parlar; el llorer va assentir amb les seves branques novelles i semblà agitar la copa com si fos un cap.

FAETONT

Llibre: II	Versos: 1-400	Nucli: Faetont no es transforma, sinó que mor fulminat
ABANS DEL PASSATGE Al final del llibre I, Èpafos ha posat en dubte que Faetont sigui fill del Sol. Clímene confirma la paternitat i l'envia al palau solar perquè n'obtingui una prova.	DESPRÉS DEL PASSATGE El Sol es resisteix a reprendre el seu curs, però finalment l'ordre diari es restableix. Júpiter inspecciona el món i el poema passa a la història de Cal·listo.	

Argument per seqüències

- Faetont arriba al palau del Sol i demana una prova pública de la seva filiació.
- El Sol jura concedir-li qualsevol do; Faetont demana conduir el carro solar durant un dia.
- El pare intenta dissuadir-lo i li explica el perill del camí, però ha de complir el jurament.
- Faetont perd el control: el carro s'allunya de la ruta, crema terres, asseca rius i amenaça l'univers.
- Júpiter el fulmina per salvar el cosmos; Faetont cau a l'Erídan i és plorat per la mare, les germanes i Cigne.

PERSONATGES I RELACIONS Faetont: fill de Clímene i del Sol; vol confirmar la identitat mitjançant una gesta impossible. Sol/Febo: pare que promet, adverteix i finalment perd el fill. Clímene: mare que defensa l'origen diví de Faetont. Júpiter: restaura l'ordre còsmic mitjançant el llamp. Helíades i Cigne: figures del dol transformades després de la mort.	TRANSFORMACIÓ I SENTIT Faetont no es transforma, sinó que mor fulminat. Les seves germanes esdevenen pollanques i les llàgrimes, ambre; Cigne es transforma en cigne. El paisatge conserva la memòria de la catàstrofe. Temes: identitat i reconeixement; desmesura juvenil; límit entre mortal i déu; responsabilitat paterna; ordre còsmic.
--	--

Com reconèixer el mite a les PAU

- palau brillant del Sol
- jurament de concedir un do
- carro i cavalls descontrolats
- Terra abrasada
- llamp de Júpiter

CLAU D'INTERPRETACIÓ

Faetont no és simplement castigat per orgull: busca una identitat segura, però confon la prova de filiació amb la capacitat d'exercir el poder del pare.

MITE

què anés a veure'l ell mateix.

Un dia, quan Faetont era jove, el seu amic Èpafos li va dir que era ben insensat creient-se tot allò que la seva mare, la nimfa Clímene, li deia. Aquest també li va dir que la seva mare l'havia enganyat sobre els seus orígens, donant a entendre que Faetont no era fill del déu del Sol, Hèlios. Avergonyit, Faetont va contenir la seva còlera i va anar a buscar la seva mare per preguntar-li si allò que li havia dit Èpafos era cert i, que si ho era, li donés indicis que demostrassin la identitat divina del seu pare, Hèlios. Clímene, enfurismada i commoguda alhora, va jurar al seu fill que els seus orígens celestials i divins eren certs, i va revelar-li l'indret on podria trobar al déu del Sol per-

Faetont, seguint les paraules de la seva mare, es va dirigir cap a la part oriental del món, allà per on sortia el sol cada dia, allà on Hèlios tenia el seu Palau luxosament decorat. Allà, al costat del seu tron, es trobaven el Dia, l'Any, el Segle, el Mes i les Hores; l'Estiu, la Primavera, la Tardor i l'Hivern. Un cop davant del déu del Sol, Faetont li demana que li doni proves irrefutables que demostrin que ell és, veritablement, el seu pare. Llavors, Hèlios diu que li concedirà un desig, qualsevol, perquè es cregui que és el seu pare. Aleshores, Faetont, ràpidament, li demana que vol conduir el carro de foc tirat pels cavalls alats durant un dia. Just després de dir això, el déu se'n penedeix de la seva promesa i li prega que canviï el seu desig, que aquella feina no és apta per a un mortal com ho és ell, diu que ni tan sols Júpiter és capaç de fer-ho. Al final, ha de complir la seva promesa i li explica com és el camí que ha de seguir amb el carro al llarg del dia: comença amb una forta pujada que costa molt esforç als cavalls, segueix per la part del mig del cel, que té una gran alçada i acaba amb un fort descens que cal controlar amb força. Tot i així li demana, altre cop, que canviï el seu desig ara que encara està a temps i, a més, li diu que la pròpia preocupació per la seva seguretat ja és una mostra irrefutable de la seva paternitat. De totes maneres, Faetont ho rebutja i insisteix en el seu primer desig. Hèlios prepara el carro fet per Vulcà i demana al seu fill que no deixi als cavalls volar ni massa alt ni massa baix, ja que portaria conseqüències terribles a la Terra. Faetont perd el control des del primer moment en que puja al carro deixant anar les regnes, fent així que els cavalls es desviessin i causant un enrenou entre les constel·lacions (els cavalls havien notat un canvi de pes sobre el jou i van entendre que no era Hèlios qui els dirigia, sinó el seu fill). Després, poc a poc, va anar-se apropant a la superfície de la Terra, cremant ciutats, països i muntanyes; secant rius, formant deserts i enfosquint així la pell dels etiòps (habitants d'Etiòpia). Quan va arribar a mig del cel, va empal·lidir al veure tanta alçada i li tremolaven les cames; en aquell moment va començar-se a penedir d'haver demanat aquell desig.

Amb tot això que estava passant per culpa de Faetont, la mare Terra va dirigir-se a Júpiter demanant-li què havia fet per merèixer aquella mena de càstig destructiu. Tot seguit, el déu va llançar un dels seus poderosos llamps contra el carro de foc i el va destruir en mil bocins, aturant així el caos que Faetont havia causat al món. Aquest però, va caure del cel incendiats a un riu, on les nimfes en van recuperar el cos i el van enterrar tot deixant una inscripció a la tomba d'aquest que deia: "Aquí jeu Faetont, que va conduir el carro del seu pare. Tot i que no va ser capaç de portar-lo, va morir en un gran acte de gosadia". Des del moment en que Hèlios va assabentar-se de la mort del seu fill, va entristir-se molt i, conseqüentment, va deixar la Terra en la penombra durant un dia sencer.

ACTÈON I DIANA

Llibre: III

Versos 138-252

Nucli: El caçador esdevé presa: banyes, orelles, potes i pell de cérvol

ABANS DEL PASSATGE

Cadme ha fundat Tebes i la seva família sembla pròspera. Actèon, net de Cadme, surt de cacera amb els companys i decideix interrompre l'activitat al migdia.

DESPRÉS DEL PASSATGE

Després de la mort, les opinions es divideixen sobre la justícia de Diana. El poema continua amb la història de Sèmele i la venjança de Juno.

Argument per seqüències

1. Actèon s'allunya dels companys i entra accidentalment a la vall sagrada de Gargàfia.
2. Sorpren Diana mentre es banya amb les nimfes.
3. La deessa li llança aigua al rostre i li diu que expliqui el que ha vist, si pot.
4. Actèon es transforma en cérvol, conserva la consciència humana però perd la veu.
5. Els seus propis gossos el persegueixen i el maten mentre els companys reclamen l'absència del caçador.

PERSONATGES I RELACIONS

Actèon: caçador tebà, net de Cadme; víctima d'una mirada involuntària.
Diana: deessa verge de la caça; protegeix el seu espai i la seva nuesa.
Nimfes: intenten cobrir la deessa i assisteixen a la transformació.
Gossos i companys: no reconeixen el seu amo sota la nova forma.

TRANSFORMACIÓ I SENTIT

El caçador esdevé presa: banyes, orelles, potes i pell de cérvol. Manté la ment humana, però la pèrdua de la paraula impedeix demostrar la identitat.
Temes: mirada prohibida; càstig desproporcionat; pèrdua de la veu; inversió caçador/presa; identitat i aparença.

Com reconèixer el mite a les PAU

- vall de Gargàfia
- Diana banyant-se
- aigua llançada al rostre
- gossos que no reconeixen l'amo
- gemec sense paraules

CLAU D'INTERPRETACIÓ

La tragèdia neix de la fractura entre consciència i cos: Actèon sap qui és, però ningú no pot llegir aquesta identitat.

MITE

Hi havia una vall plena de pins i xiprers punxeguts, coneguda com Gargàfia, consagrada a Diana, la deessa de curt vestit. En el lloc més apartat, hi havia una gruta envoltada per una selva natural, formada sense intervenció humana. La natura, amb la seva pròpia habilitat, havia imitat l'art, creant un arc natural amb roca viva i toves lleugeres. A la dreta, un brollador d'aigua prima i cristal·lina murmurava, envoltat de ribes cobertes d'herba.

Aquí, la deessa de les selves solia banyar els seus membres virginals en les aigües cristal·lines quan estava fatigada de la caça. En arribar-hi, confiava les seves armes a una nimfa: la javelina, el buirac i l'arc destensat. Una altra nimfa recollia el vestit que la deessa es treia, mentre dues més li deslligaven el calçat. La més hàbil de totes, Cròcale, de

la família Ismènide, recollia els cabells de la deessa en un monyo, tot i que ella mateixa els portava solts.

Mentre Diana es banyava, el net de Cadme, després d'abandonar els seus treballs i errant per un bosc desconegut, va arribar a aquella espessor, guiat pel destí. En penetrar a la gruta humida pel brollador, les nimfes, en veure un home, es van colpejar els pits i van omplir el bosc de crits sobtats. Es van agrupar al voltant de Diana per ocultar-la amb els seus cossos, però la deessa, més alta que elles, sobresortia fins al coll. El seu rostre es va tnyir del color de l'aurora o dels núvols il·luminats pel sol, en sentir-se vista sense roba.

Tot i la protecció de les nimfes, Diana es va apartar, girant el cap enrere. Desitjant tenir les seves fletxes a mà, va agafar aigua del brollador i la va llançar al rostre de l'home, mullant-li també els cabells amb el líquid venjador. Amb veu ferma, va pronunciar aquestes paraules: "Ara explica que m'has vist nua, si pots." Sense afegir més amenaces, li va posar unes banyes de cérvol al cap, li va allargar el coll, va transformar les seves orelles en puntes, les mans en peus, els braços en potes llargues, i va cobrir el seu cos amb una pell tacada.

Afegeix-hi també la por: l'heroi fill d'Autònoe va fugir, i en la seva pròpia carrera es sorprenia de la velocitat que tenia. Quan va veure reflectida a l'aigua la seva cara i les seves banyes, va voler exclamar: "Desgraciat de mi!" Però cap paraula va sortir. Va emetre un gemec, que va esdevenir el seu nou llenguatge. Llàgrimes van lliscar per un rostre que ja no era el seu, i només li va quedar la seva intel·ligència original.

Què podia fer? Tornar a casa, a la mansió reial, o amagar-se a les selves? La vergonya li ho impedia per un costat, i el temor per l'altre. Mentre vacil·lava, els gossos Melampo i Icnòbates van ser els primers a descobrir-lo i van donar el senyal amb els seus lladrucs. Icnòbates, d'origen cretenc, i Melampo, de raça espartana, li van encapçalar la persecució.

Tot l'estol de gossos el va començar a perseguir, àvids de botí, per roques i penyals, per cingles inaccessibles, per camins difícils i per on no hi havia camí. Ell fugia per paratges on tantes vegades ell mateix havia perseguit abans, i ara fugia dels seus propis servidors. Desitjava cridar: "Soc Actèon, reconeixeu el vostre senyor!" Però les paraules no sortien. Els lladrucs emplenaven l'aire. Melanquetes va ser el primer a fer-li ferides al llom; el van seguir Terodamant i Oresítrof, que va mossegar-li l'espalla. Encara que havien partit més tard que els altres, van arribar primer en seguir dreceres de la muntanya. Mentre aquests gossos el retenien, es van congregar els altres de l'estol i van enfonsar les seves dents en aquell cos, fins que ja no quedava espai per ferir.

Ell gemegava, i la seva veu, ni humana ni cérvola, s'omplia de laments tristos que ressonaven als cims que ell coneixia tan bé. Amb els genolls a terra, en actitud suplicant i com si volgués demanar ajuda, movia el cap a banda i banda, com si allargués els braços. Però els seus companys, que res sospitaven, animaven els gossos i el cercaven amb la mirada, cridant: "Actèon!" Com si estigués absent. Quan ell, en sentir el seu propi nom, girava el cap, els altres lamentaven que no estigués allà per veure l'espectacle de la presa que es presentava davant d'ells.

Ell desitjava estar absent, però hi era. Veia com els seus propis gossos l'assetjaven i, amb els musells enfonsats al seu cos, posaven fi a la seva vida. Amb moltes ferides es va extingir finalment la seva vida, i només llavors va cessar la còlera de Diana, la deessa del buirac.

ECO I NARCÍS

Llibre: III

Versos: 339-510

Nucli: Eco perd el cos i persisteix com a veu; els ossos esdevenen pedra

ABANS DEL PASSATGE

Júpiter i Juno han convertit Tirèsias en àrbitre d'una disputa; Juno el deixa cec i Júpiter li concedeix el do profètic. Liríope li pregunta pel futur del seu fill Narcís.

DESPRÉS DEL PASSATGE

Pentheus rebutja les advertències de Tirèsias i es nega a reconèixer el poder de Bacus. La ceguesa interpretativa continuarà essent decisiva.

Argument per seqüències

1. Tirèsias anuncia que Narcís viurà molt si no arriba a conèixer-se.
2. Eco, condemnada per Juno a repetir les darreres paraules alienes, s'enamora de Narcís i és rebutjada.
3. Eco es consumeix fins que només en resten la veu i els ossos convertits en pedra.
4. Una víctima del menyspreu de Narcís demana que ell també estimi sense poder posseir; Nèmesi escolta la pregària.
5. Narcís s'enamora del propi reflex, comprèn massa tard la identitat de la imatge i mor; al lloc del cos apareix una flor.

PERSONATGES I RELACIONS

Narcís: fill de Liríope i del riu Cefís; bellesa admirada i incapacitat inicial de correspondre.

Eco: nimfa privada d'una veu autònoma; només pot repetir.

Tirèsias: endeví que formula la profecia.

Nèmesi: divinitat que respon a la petició de reciprocitat en el sofriment.

TRANSFORMACIÓ I SENTIT

Eco perd el cos i persisteix com a veu; els ossos esdevenen pedra. Narcís es consumeix i és substituït per la flor que porta el seu nom. En tots dos casos resta un signe sense presència humana completa.

Temes: veu i silenci; rebuig; autoreconeixement; imatge i desig; reciprocitat impossible.

Com reconèixer el mite a les PAU

- repetició de les darreres paraules
- font intacta com un mirall
- profecia sobre conèixer-se
- amor pel reflex
- flor al lloc del cos

CLAU D'INTERPRETACIÓ

Eco i Narcís formen un díptic: ella no pot produir una veu pròpia; ell no pot sortir de la pròpia imatge.

MITE

Tirèsias, la fama del qual era ben coneguda a les ciutats àonies, donava sempre respostes infal·libles a la gent que acudien a consultar-lo. La primera que va posar a prova la veritat i l'eficàcia dels seus oracles va ser la blavosa Liríope, a qui el riu Cefís havia violat, atrapant-la amb el seu corrent sinuós i empresonant-la entre les seves aigües. La bellíssima nimfa va quedar embarassada i, del seu ventre, va néixer un nen que des de ben petit era capaç de despertar passions. El va anomenar Narcís.

Quan li van preguntar a Tirèsias si el nen viuria molts anys fins a una vellesa avançada, l'endeví va vaticinar: "Sí, sempre que no arribi a conèixer-se a si mateix." Durant molt de temps, les paraules del vident van semblar

enigmàtiques, però els esdeveniments posteriors, la manera com va morir i la singularitat de la seva bogeria van demostrar que eren encertades.

Narcís, de fet, acabava de fer setze anys. La seva bellesa era tan captivadora que podia passar tant per un noi com per un jove adult. Molts nois i noies el desitjaven, però —tant era l'orgull que acompanyava aquella bellesa tan delicada— no hi havia cap jove ni noia que aconseguís tocar-li el cor.

Un dia, mentre espantava cérvols cap a les xarxes de caça, el va veure la nimfa de veu sonora, Eco, que encara no havia après a callar quan li parlaven ni tampoc a parlar la primera. Eco, en aquella època, encara tenia cos i no era només una veu. Tot i ser molt xerraire, la seva boca només li servia per repetir les darreres paraules que escoltava. Això era així per voluntat de Juno. Sempre que podia sorprendre les nimfes als braços de Júpiter, al cim de les muntanyes, Eco, amb astúcia, entretenia la deessa amb converses interminables, donant temps a les nimfes per fugir. Quan la filla de Saturn se'n va adonar, li va llançar aquesta maledicció: *“Perdràs el control d'aquesta llengua amb què m'has enganyat i només podràs fer un ús molt limitat de la veu.”*

I així es va complir l'amenaça. Eco només podia repetir les darreres paraules que sentia i reproduir-les amb exactitud.

Quan va veure Narcís vagarejant pels camps solitaris, Eco es va sentir encesa d'amor i va començar a seguir-lo d'amagat. Com més el seguia, més sentia la flama que l'abrusava. Era com el sofre que es consumeix en flames quan una espurna se li acosta. Quantes vegades va voler dirigir-se a Narcís amb paraules afectuoses i adreçar-li dolces súplices! Però la seva naturalesa li ho impedia i no li permetia prendre la iniciativa. Tanmateix, estava decidida a fer tot el que podia: esperar que ell parlés primer per poder respondre amb les seves paraules.

El noi, que per atzar s'havia separat de la colla dels seus fidels companys, va dir: “¿Hi ha algú per aquí?”, i Eco li va respondre: “Per aquí”. Ell, sorprès, va mirar a totes bandes i va cridar amb veu enèrgica: “Vine!”; ella va repetir el crit, responent a qui la cridava. Ell va girar-se per mirar, i en no veure ningú apropant-se, va dir: “¿Per què fuges de mi?”, i va rebre com a resposta les mateixes paraules. El noi, enganyat per aquella veu que semblava contestar-li, va insistir: “Aquí, reunim-nos!” I Eco, que mai no respondria de més bon grat a cap altre so, va repetir: “Reunim-nos!” Conseqüent amb les seves paraules, va sortir del bosc i va córrer a llançar els braços al voltant del seu coll, tal com tantes vegades havia desitjat. Però ell va fugir, i mentre ho feia, va exclamar: “Treu aquests braços del meu coll! M'estimo més morir. Mai no m'uniria a tu.” Ella només va poder repetir: “M'uniria a tu.”

En veure's refusada, Eco es va amagar al bosc, avergonyida, ocultant el seu rostre entre les fulles. Des d'aquell moment, va viure en coves solitàries. Tot i això, el seu amor per Narcís no es va extingir, sinó que va créixer amb el dolor del seu menyspreu. La tristesa no la deixava dormir, i la seva infelicitat va fer que el seu cos es consumís: la magresa li va arrugar la pell fins que tota la substància del seu cos es va esvaïr en l'aire. Només en van quedar la veu i els ossos; la veu va continuar viva, mentre que els ossos, diuen, es van transformar en pedres. Des d'aleshores, Eco es va amagar als boscos i mai més no se la va tornar a veure. Només se sent la seva veu, l'únic testimoni de la seva existència.

Narcís no només havia jugat amb els sentiments d'Eco, sinó també amb els d'altres nimfes nascudes de les aigües i de les muntanyes, i fins i tot abans havia desdenyat una munió d'homes. Finalment, algú que havia estat rebutjat per ell va aixecar els braços al cel i va exclamar: “Tant de bo ell també estimi així i mai pugui posseir l'objecte del seu amor!” La deessa de la venjança va accedir a aquesta pregària.

Hi havia una font d'aigües tan clares com la plata, verge de qualsevol interferència: ni pastors, ni cabres, ni cap altra mena de bestiar l'havien tocat. Mai cap ocell, cap animal salvatge ni cap branca caiguda l'havien alterada. Estava envoltada d'herba fresca, alimentada per la proximitat de l'aigua, i d'un bosc dens que no permetia que el sol escalfés aquell indret. Aquí va arribar Narcís un dia, fatigat per la cacera i per la calor de l'estiu, atret per la bellesa de l'indret i de la font. Quan va voler apaivagar la seva set, va sentir créixer dins

seu una altra mena de set: mentre bevia, va quedar corprès per la imatge que veia. Es va enamorar d'una il·lusió sense cos, convençut que era una altra persona i no el seu propi reflex.

En quedà embadalit, immòbil com una estàtua de marbre de Paros, ajagut a terra contemplant els seus ulls que lluien com astres, els seus cabells dignes de Bacus i d'Apol·lo, les seves galtes sense pèl, el seu coll d'ivori, la gràcia de la seva boca i el rubor que es barrejava amb la blancor de la seva pell. S'admirava d'allò que el feia admirable. Sense saber-ho, es desitjava ell mateix: era ell mateix qui l'agradava. Quan volia abraçar aquell cos, era a ell mateix a qui volia posseir. Però el foc que volia encendre era el mateix que el consumia.

Quantes vegades va besar la font enganyosa sense èxit! Quantes vegades va intentar abraçar aquell coll reflectit en l'aigua sense poder aconseguir res! No sabia què era allò que veia, però el consumia. La mateixa il·lusió que enganyava els seus ulls l'excitava. Crèdul, ¿per què maldava en va per assolir una imatge fugaç? Allò que cercava no existia. Si només hagués pogut apartar-se, la imatge hauria desaparegut. Però no podia, i allò que desitjava tant era l'ombra del seu propi reflex, que depenia només de la seva presència.

Ni la necessitat de menjar ni la de dormir el podien arrencar d'allà. Estès sobre l'herba, a l'ombra, contemplava insaciablement aquella imatge enganyadora i se sentia morir pels ulls que eren els seus. Aixecant el cos lleument i estenent els braços cap als boscos que l'envoltaven, va exclamar: "¿Ha existit mai, boscos, algú que hagi patit un amor tan cruel com el meu? Ho sabeu bé, perquè heu amagat molts amants al llarg dels segles. ¿Podeu recordar algú que s'hagi consumit així? M'agrada el que veig, però no puc atènyer aquest noi que tant m'agrada. Aquesta folia domina el meu amor. I el que fa encara més dolorós aquest patir és que no ens separa ni la immensitat del mar, ni camins llargs, ni muntanyes, ni murs amb portes tancades. Només una fina làmina d'aigua s'interposa entre nosaltres."

També va dir: "Ell desitja que l'abraci; ho sé, perquè cada vegada que m'acosto a l'aigua per besar-lo, ell també lluita per apropar-me els llavis. Sembla que podria tocar-lo, però és impossible! Siguis qui siguis, surt d'aquí. ¿Per què em jugues d'aquesta manera? ¿On vas quan et busco? No és el meu aspecte ni la meua edat el que et fa fugir; fins i tot les nimfes m'han estimat. Quan somric, em somrius; quan ploro, plores amb mi. Aquest noi... sóc jo. Ja no m'enganya la meua pròpia imatge. M'abruso d'amor per mi mateix i el foc que m'encén em crema per dins."

Va continuar: "Tant de bo pogués separar-me del meu cos! És estrany, voler separar-se de l'objecte estimat. El patiment m'està consumint. No em queda gaire temps de vida, i estic esgotant-me en plena joventut. No em fa por morir, perquè la mort m'alliberarà del patiment. Però voldria que aquest que estimo continués vivint. Ara tots dos morirem junts, compartint el nostre darrer sospir."

Amb aquestes paraules i en un moment d'agonia, va tornar a mirar la seva imatge. Les seves llàgrimes, caient, van enterbolir la superfície de l'aigua, fent desaparèixer la figura reflectida. Va cridar: "¿On vas? No em deixis! Si us plau, queda't i alimenta, si més no, la meua folia!" Entre planys, va deixar caure el vestit i es va colpejar el pit amb les mans blanques com el marbre. El pit va adquirir un to rosat, semblant al dels fruits immadurs que es van tenyint de porpra. Quan l'aigua es va aclarir de nou, va veure la seva imatge i ja no ho va poder suportar més.

Com la cera groguenca que es fon amb la flama suau o com el gebre que es desfà amb el sol del matí, Narcís es va consumir. L'amor que el cremava per dins el va devorar. Ja no quedava en ell aquell color viu, ni força, ni res del que l'havia fet admirable. El seu cos ja no era el mateix que Eco havia estimat.

Malgrat la seva còlera, Eco es va entristir profundament en veure'l en aquell estat. Quan ell gemegava "ai!", ella repetia "ai!". Quan ell es colpejava els membres amb les mans, ella li retornava el so dels cops. Les seves darreres paraules, dirigint una última mirada a les aigües, van ser: "Ai, noi, t'he estimat tant... per res!" I l'indret va repetir els seus mots. Va exclamar "adéu!" i Eco, amb la seva veu ressonadora, li va respondre: "adéu!"

El seu cap es va deixar caure exhaurit damunt l'herba verda, i la mort va tancar els ulls que tant havien admirat la bellesa del seu amo. Fins i tot en el món infernal, continuava contemplant-se en les aigües de l'Estix.

Les nàiades, germanes seves, el van plorar i van tallar-se els cabells en senyal de dol. També el van plorar les dríades, mentre Eco repetia els seus laments. Preparaven la pira funerària i les torxes, però no van trobar el seu cos. En el seu lloc, al centre, només hi havia una flor groga envoltada de pètals blancs.

PÍRAM I TISBE

Llibre: IV

Versos: 53-166

Nucli: No hi ha transformació corporal dels amants, sinó una etiologia: la sang enfosqueix per sempre el color de les móres

ABANS DEL PASSATGE

Les filles de Mínias rebutgen el culte de Bacus i continuen filant. Per passar el temps, decideixen narrar històries; una d'elles explica l'amor de Píram i Tisbe.

DESPRÉS DEL PASSATGE

La narradora passa a un altre relat. Més endavant, les filles de Mínias seran castigades per haver rebutjat Bacus i es transformaran en ratpenats.

Argument per seqüències

1. Píram i Tisbe, joves veïns de Babilònia, s'estimen malgrat la prohibició de les famílies.
2. Parlen a través d'una esquerda de la paret i acorden fugir i trobar-se prop de la tomba de Ninus.
3. Tisbe arriba primer, fuig d'una lleona i perd el vel; l'animal el taca de sang.
4. Píram interpreta el vel com a prova de la mort de Tisbe i se suïcida.
5. Tisbe torna, comprèn l'error, demana que el fruit conservi la memòria de tots dos i es mata amb la mateixa espasa.

PERSONATGES I RELACIONS

Píram i Tisbe: joves babilonis, amants separats per les famílies.
Famílies: prohibeixen la unió i obliguen els joves a comunicar-se en secret.
Lleona: causa involuntària del malentès en tacar el vel.

TRANSFORMACIÓ I SENTIT

No hi ha transformació corporal dels amants, sinó una etiologia: la sang enfosqueix per sempre el color de les móres. L'arbre esdevé monument natural de l'amor i de l'error.
Temes: amor prohibit; comunicació incompleta; error d'interpretació; suïcidi; memòria inscrita en la natura.

Com reconèixer el mite a les PAU

- esquerda a la paret
- tomba de Ninus
- vel tacat de sang
- lleona
- móres que canvien de color

CLAU D'INTERPRETACIÓ

La paret permet la veu però impedeix el cos; el vel, signe ambigu, desencadena la catàstrofe perquè Píram no verifica allò que creu veure.

MITE

Píram i Tisbe —ell, el més bell de tots els joves, i ella, la més destacada de les noies d'Orient— vivien en dues cases contigües, a la ciutat de Semiramis, envoltades d'una alta muralla de maons. El fet de ser veïns va fer que es coneguessin, que el seu amor comencés a florir i, amb el temps, anés creixent. Fins i tot s'haurien unit en matrimoni, però els seus pares els ho van impedir. No obstant això, el que no van poder impedir va ser que una ardent passió s'apoderés dels seus cors per igual.

La paret comuna entre les dues cases tenia una esquerda que s'havia format en el moment de la construcció. Aquest defecte, del qual ningú no s'havia adonat al llarg dels segles, va ser descobert pels amants, que el van convertir en un camí per a les seves paraules. Amb tènues xiuxiueigs, les seves paraules d'amor travessaven la paret. Sovint, quan Tisbe es trobava en un costat i Píram a l'altre, es deien: "Paret envejosa, per què t'interposes entre els amants? Què et costaria deixar que els nostres cossos s'unissin? O, si això és demanar massa, que t'obris una mica perquè poguéssim besar-nos?"

I encara afegien: “No som desagraïts; hem de reconèixer que et devem el fet d’haver donat a les nostres paraules un camí per arribar a les orelles estimades.”

Després de pronunciar aquests mots inútils, cadascú, des del seu costat, s’acomiadava quan arribava la nit. Fins i tot feien petons a la paret, petons que mai no arribarien a l’altre.

L’endemà, quan el sol va eixugar el gebre de l’herba amb els seus raigs, es van reunir al lloc acostumat. Després de molts plans murmurats en veu baixa, van decidir que, en el silenci de la nit, provarien d’enganyar els seus guardians i sortir per la porta. Un cop fora de casa, deixarien també la ciutat. Per no perdre’s caminant pel camp obert, van acordar trobar-se al sepulcre de Ninus i amagar-se sota l’arbre que li donava ombra. L’arbre, situat al costat d’una font d’aigua molt freda, era una alta morera carregada de fruits blancs com la neu.

Quan va caure la nit, Tisbe, hàbilment, va fer girar el pany de la porta i va sortir. Va burlar la vigilància dels seus i, amb el rostre cobert per un vel, es va dirigir cap a la tomba. Un cop allà, es va asseure sota l’arbre que havien convingut. Però, vet aquí que una lleona, amb la boca escumejant i tacada de la sang d’uns bous que havia matat poc abans, s’hi va atansar per apaivagar la seva set a les aigües de la font propera. La babilònia Tisbe, en veure-la des de lluny a la claror de la lluna, va fugir amb passos temorencs fins a una cova fosca. En la seva fugida, el vel li va lliscar de les espatlles i va quedar enrere.

Quan la ferotge lleona va haver apaivagat la set amb aigua abundant i es dirigia de retorn als boscos, va trobar per atzar el vel que Tisbe havia deixat. Amb la seva boca sangonosa, el va esquinçar.

Píram va arribar més tard i va veure les petjades indubtables d’un animal salvatge. El seu rostre es va empal·lidir completament. En trobar la tela tacada de sang, va exclamar: “Una única nit portarà la ruïna a dos amants. Dels dos, ella era la més digna d’una llarga vida. La culpa és meva: jo t’he causat la perdició, t’he fet venir de nit a llocs plens de perills i no hi he arribat primer. Destrosseu el meu cos i devoreu amb ferotges mossegades les meves entranyes culpables, oh lleons que habiteu en aquesta roca! És propi d’un covard limitar-se a desitjar la mort.”

Va prendre el vel de Tisbe i se’l va emportar sota l’arbre acordat. Mentre amarava amb llàgrimes i omplia de petons aquella peça de roba tan coneguda, va afegir: “Recull ara també el doll de la meva sang.” Tot seguit, es va enfonsar l’espasa que portava a la cintura al ventre. Ja a les portes de la mort, va treure’s l’espasa de la ferida bullent i va quedar estès a terra, de cara amunt. La sang li brollava fins a una gran alçada, igual que quan s’obre una esquerda en una canonada de plom malmesa i un llarg raig d’aigua surt xiulant pel petit forat, trencant l’aire amb la seva força. Els fruits de l’arbre, ruixats de sang, es van tornar foscos, i l’arrel, tacada de sang, va tenyir de porpra les mores que penjaven de l’arbre.

Mentrestant, Tisbe, encara atemorida però decidida a no faltar a la cita amb el seu amant, va tornar. Cercava el jove amb els ulls i amb el cor, desitjant ardentment explicar-li els grans perills de què havia escapat. Tot i que reconeixia l’indret i la forma de l’arbre, el color dels fruits la va fer dubtar. Es preguntava si era el mateix arbre.

Mentrestant, Tisbe, encara atemorida però decidida a no faltar a la cita amb el seu amant, va tornar. Cercava el jove amb els ulls i amb el cor, desitjant ardentment explicar-li els grans perills de què havia escapat. Tot i que reconeixia l’indret i la forma de l’arbre, el color dels fruits la va fer dubtar. Es preguntava si era el mateix arbre.

Mentre vacil·lava, va veure uns membres tremolosos que s’agitaven damunt el sòl ensangonat. Va fer un pas enrere, però de seguida va reconèixer el seu amor. Va començar a castigar-se els braços innocents amb cops sorollosos i, arrencant-se els cabells, va envoltar amb els seus braços el cos de l’amat. Plorant amargament, va omplir de llàgrimes la ferida i va mesclar el seu plor amb la sang. Omplint de besos el rostre glaçat, va exclamar: “Píram, quina adversitat t’ha arrabassat de mi? Píram, respon; és la teva estimadíssima Tisbe qui et crida. Escolta’m i aixeca el teu cap abatut.”

En sentir el nom de Tisbe, Píram va aixecar els ulls, pesants ja per la mort, i després de mirar-la un instant, els va tornar a tancar. Quan Tisbe va veure la beina d'ivori sense l'espasa, va exclamar: "La teva pròpia mà i el teu amor t'han perdut, infortunat! Però la meua mà també té prou força per fer això, i també tinc amor. Et seguiré en la mort, i diran que jo he estat la causa i la companya de la teua perdició. La mort era l'única cosa que podia separar-nos, i ni tan sols la mort ho farà. Això, tanmateix, us preguem tots dos, oh pares nostres: que aquells a qui ha unit un amor fidel i la mateixa hora final no siguin separats a la tomba. I tu, arbre, que ara cobreixes un cos desventurat i aviat en cobriràs dos, conserva les marques de la nostra sang i dona per sempre fruits negres, vestits de dol, en record de la sang que hem vessat."

Amb aquestes paraules, col·locant la punta de l'espasa sota el seu pit, es va deixar caure damunt del ferro, que encara estava calent de la sang de Píram. Les súpliques de tots dos van commoure els déus i els seus pares, perquè el color dels fruits de l'arbre es va tornar negre en madurar, i les seves restes van reposar plegades a la mateixa tomba.

CERES I PROSÈRPINA

Llibre: V

Versos: 341-571

Nucli: Cíane es dissol en la seva pròpia aigua; Ascalaf, que denuncia la magrana, esdevé mussol

ABANS DEL PASSATGE

Les Pièrides han desafiat les Muses a un concurs de cant. Cal·líope respon amb un llarg poema sobre Ceres i Prosèrpina, en el qual el rapte altera l'ordre de la natura.

DESPRÉS DEL PASSATGE

Aretusa explica la seva pròpia persecució i metamorfosi. Finalment, les Pièrides perden el concurs i són convertides en garses.

Argument per seqüències

1. Venus ordena a Cupido que faci néixer en Plutó el desig per Prosèrpina.
2. Plutó rapta la jove mentre collia flors a Sicília; la nimfa Cíane intenta impedir-ho i es dissol en aigua.
3. Ceres recorre el món buscant la filla i, en descobrir la pèrdua, castiga la terra amb esterilitat.
4. Aretusa revela que Prosèrpina és al món subterrani. Ceres exigeix a Júpiter el retorn.
5. Com que Prosèrpina ha menjat grans de magrana, l'any queda dividit: una part amb la mare i una part amb Plutó.

PERSONATGES I RELACIONS

Prosèrpina: filla de Ceres i Júpiter; jove raptada i futura reina de l'inframón.
Ceres: deessa de l'agricultura i mare que interromp la fertilitat de la terra.
Plutó: déu dels morts i raptor de Prosèrpina.
Cíane i Aretusa: nimfes aquàtiques que s'oposen al rapte o n'aporten informació.
Júpiter: arbitra el conflicte entre maternitat, matrimoni i ordre còsmic.

TRANSFORMACIÓ I SENTIT

Cíane es dissol en la seva pròpia aigua; Ascalaf, que denuncia la magrana, esdevé mussol. La divisió anual de Prosèrpina explica el cicle de desaparició i retorn de la vegetació.

Temes: rapte i violència; dol matern; esterilitat i cicle estacional; poder patriarcal; veu testimonial.

Com reconèixer el mite a les PAU

- collita de flors a Sicília
- carro de Plutó
- torxes de Ceres
- grans de magrana
- repartiment de l'any

CLAU D'INTERPRETACIÓ

El relat combina una experiència íntima de pèrdua amb una explicació cosmològica: el dol de la mare modifica tota la terra.

MITE

Ceres¹⁸ fou la primera deessa que obrí la terra amb l'arada, la primera que donà fruits i dolç nodriment a les terres, la primera que donà lleis; tot és present de Ceres. És a ella qui he de cantar i tant de bo que pugui fer un cant digne de la deessa! Certament, la deessa és digna del meu cant.

La vasta illa de Trínacris¹⁹ és troba damunt d'un Gegant, i amb una pedra enorme aixafa Tifoeu²⁰, que havia gosat devorar les etèries. Tifoeu lluita

¹⁸ Ceres era també la divinitat que presidia la vida domèstica i li eren atribuïdes les lleis del matrimoni i de la família.

¹⁹ Sicília.

²⁰ Tifoeu o Tifó era un enorme monstre fill de la Terra i del Tàrtar.

sovint per aixecar-se, però el braç dret està subjectat per l'ausí Pelor²¹, el braç esquerra es subjectat per Paquí; Lilibeu li agafa les cames i l'Etna li agafa el cap; però el ferotge Tifoeu llança sorra i vomita flama per la boca. Sovint, quan intenta aixecar-se, regira amb el seu cos contra les grans muntanyes i aleshores la terra tremola. Plutó, el rei del silenciosos Hades²², tem que s'obri la terra amb una ample esquerra i el dia entri dins les trèmules ombres.

Tement aquest desastre, el rei²³ havia sortit de la seu tenebrosa i, portant el carro de foscos cavalls, travessava el país sicilià, examinant-ne els seus fonaments; després d'haver revisat suficientment tota l'illa, confirma que no hi ha cap indret que es pugui trencar i abandona la por.

Ericina²⁴ el veu anar d'un lloc cap un altre i, asseguda dalt de la seva muntanya, li diu a Cupido: "*pren aquells estris amb els quals ho vences tot i clava les ràpides fletxes en el pit del déu que va rebre la darrera sort del triple reialme*²⁵. *Tu que domines els celestes i el mateix Júpiter, tu que domines les vençudes divinitats del mar i aquell mateix que les regeix. Per què el Tàrtar se t'escapa? Per què no amplies l'imperi de la teva mare i el teu? Es tracta de la tercera part del món.*

I, tanmateix, al cel som menyspreats, i minven amb mi les forces de l'amor. No veus que Parlas i la caçadora Diana s'han apartat de mi? També la filla de Ceres²⁶, si ho permetem, serà verge; perquè afecta les mateixes esperances. Però tu, en nom del nostre comú reialme, si això mereix el teu favor, uneix la deessa a l'oncle!"²⁷ Digué Venus. Cupido deslligà el buirac i, per ordre de la mare, trià de mil sagetes una, la més esmolada de totes, la menys incerta i que més obeeix l'arc; llençà la fletxa que es va clavar en els cor de Plutó.

No gaire lluny de les muralles hennees²⁸ hi ha un llac anomenat Pergus; un bosc l'envolta i amb el seu fullatge, com amb un vel, aparta el foc de Febus²⁹. Frescor donen les branques i la humida omple la terra de flors; hi ha una perpètua primavera.

En aquest boscatge, Prosèrpina juga i cull violetes o lliris blancs³⁰ amb les seves companyes quan és vista i alhora amada i segrestada per Plutó. La jove deessa, aterrida, crida la mare i les companyes; les flors recollides van caure de la túnica desfeta; i era tanta la simplicitat dels seus anys infantils, que també aleshores aquesta pèrdua va moure el seu virginal dolor. El raptor – Plutó – puja al carro i – incitant els cavalls anomenant-los cadascun pel seu nom, fa el camí cap al Tàrtar.

Entretant la mare espaiada cercava la filla des de la posta del sol fins a la sortida. Desesperada en la recerca, no va beure ni glop d'aigua de cap de les fonts; per atzar veié una cabana i trucà a les portes humils; en surt una vella i veu la deessa, i en demanar-li aigua, li donà una dolça beguda. Mentre ella beu el que li ha donat, un minyó de rostre dur i audaç es plantà dret al davant de la deessa i va riure, i l'anomenà famolenca. Es va ofendre i, sense acabar de beure, mentre parlava la deessa arruixà amb l'aigua al nen. Les gotes es transformaren en taques; els braços se li tornen potes, una cua és afegida als membres canviats, i s'arronsa en una forma petita, perquè no tingui força de fer mal, i la seva mesura petita és menor que la d'un llangardaix. Esglaiada la vella i plorant, vol tocar la meravella; però fuig la bestiola, cerca un amagatall, i té un nom adient al seu color, amb el cos gotejat de clapes violades³¹.

²¹ Veí d'Itàlia.

²² L'Hades és el nom del món dels morts, també conegut com a regne subterrani.

²³ Plutó

²⁴ Ericina és un epítet que rebia Venus pel temple que Enees o Erix li va dedicar al mont Erix a Sicília.

²⁵ Plutó

²⁶ Prosèrpina,

²⁷ Prosèrpina és filla de Júpiter, germà de Plutó

²⁸ D'Henna, avui Castro Giovanni, al centre de Sicília

²⁹ Déu del Sol.

³⁰ És un detall ja fixat en la llegenda que Prosèrpina fou raptada mentre collia flors.

³¹ Una mena de dragó

Per quines terres i per quines ones va la deessa, seria molt llarg d'explicar-ho. Torna a Sicília i mentre ho regira tot, arriba també a Cíane; dins del gorg sagrat – damunt de les aigües – troba el cinturó Persèfone. Quan el va reconèixer i descobreix que ha sigut raptada, la deessa esquinçà els seus cabells revolts i repetidament va colpir-se el pit amb els palmells. Encara no sap on és; però increpa totes les terres i les anomena ingrates i gens dignes del present de les collites, la Trinàcria³² més que cap altra, en la qual ha trobat els rastres de la seva desgràcia.

Allà, doncs, amb mà cruel trenca les arades que araven la terra i dona alhora mort en la seva ira als pagesos i als bous que treballen la terra, manà als camps d'enganyar llur confiança i va corrompre la llavor. La fertilitat de la terra, divulgada per l'ample món, esdevé falsa; les messes moren en la primera herba i, ara un sol excessiu, ara una excessiva pluja, les destrueixen; i els estels i els vents els fan mal, i els àvids ocells cullen les llavors escampades; les grans del blat, el jull i els trèvols s'extenuen.

Aleshores la nimfa Aretusa va treure el cap de dins les seves ones elees, s'apartà del front cap a les orelles els cabells regalimant i va dir: *"Oh, mare de la donzella cercada en tot el món i de les collites, atura els teus immensos treballs i no descarreguis la teva ira violenta sobre la terra que t'és fidel; aquesta terra no mereix càstig i a contracor va obrir al rapte. I no suplico per la meua pàtria; he vingut aquí com a hostessa i he vist amb els meus propis ulls la teva Prosèrpina; ella prou que semblava trista, amb el rostre encara aterrit, però tanmateix reina aquell món fosc, com la poderosa muller del sobirà infernal."*

La mare, en sentir aquestes paraules, s'esbalaí, com si fos de pedra, i llarg temps semblà astorada, i quan el seu greu estaborniment fou colpit per un greu dolor, dirigeix el seu carro cap a les aures etèries. Allà, ennuolat tot el rostre, es dreçà davant de Júpiter, furiosa: *"Com a suplicant he vingut a tu, Júpiter", digué, "per la meua sang i per la teva. Si la mare no troba gràcia davant teu, commogui la filla al pare, i que no sigui menys per ella el teu neguit perquè hagi eixit del meu infantament. Vet aquí que la meua filla, tant de temps cercada, a la fi ha estat retrobada, si anomenes retrobar el perdre-la més certament, o si saber on és ho anomenes retrobar. Suportarem que hagi estat raptada mentre la torni; ja que no la meua filla, la teva filla no mereix tenir un lladre per marit.*

Júpiter replicà: *"És la nostra penyora comuna i la nostra càrrega, la filla de tots dos; però si ens plau de donar els noms veritables a les coses, aquest fet no és un segrest, sinó que és amor; i no seria ell amb vergonya el nostre gendre només si tu, deessa, ho volguessis. Encara que li manqués la resta, quina gran cosa és de ser germà de Júpiter! Però si tal és el teu desig de separar-los, que torni Prosèrpina al cel, però amb una llei certa: que de l'íframón no hagi portat a la boca cap aliment; perquè així és garantit per un pacte de les Parques."*

Ceres vol recuperar la filla, però els destins no ho permeten així, perquè la donzella havia trencat el dejuni i mentre, innocent, errava pels horts cultivats, havia collit de l'arbre corbat un fruit purpuri³³ i prenent sis grans els havia espremut dins la seva boca; només Ascàlaf³⁴ veié com Proserpina va menjar aquests grans i va impedir, cruelment, que la filla retornés amb la mare. Ceres, trastocada per l'impediment, transformà el testimoni en un ocell de mal averany, en un ocell impur, anunciador del dol que ha de venir.

Júpiter, fent de mitjancer entre el germà i l'afligida mare, va partir amb equitat el curs de l'any; ara Prosèrpina, divinitat comuna als dos reialmes, és amb la mare tants mesos com amb el marit. Es canvia tot seguit l'aspecte del seu esperit i del seu rostre; perquè la que adés havia pogut semblar trista al mateix Plaute, té el diví front joïós, com el sol, que abans fou cobert de núvols aquosos, surt dels núvols vençuts.

³² Nom de Sicília, a causa de les seves tres puntes o promontoris.

³³ Una magrana

³⁴ És el nom d'una mena de mussol.

ARACNE

Libre VI	Versos: 1-145	Nucli: Aracne esdevé aranya i continua teixint
ABANS DEL PASSATGE Al final del llibre V, les Muses han vençut les Pièrides. Minerva escolta el relat i decideix comprovar l'arrogància d'Aracne, famosa per la seva habilitat tèxtil.		DESPRÉS DEL PASSATGE El llibre continua amb Niobe, una altra mortal que desafia una divinitat i pateix un càstig devastador.

Argument per seqüències

1. Minerva es presenta com una vella i aconsella Aracne que reconegui la superioritat divina.
2. Aracne rebutja l'avís i exigeix un concurs; la deessa recupera la forma autèntica.
3. Minerva teixeix la majestat dels déus i exemples de mortals castigats.
4. Aracne representa enganys sexuals i abusos comesos pels déus sota formes diverses.
5. L'obra és tècnicament impecable; Minerva, indignada, la destrueix i colpeja Aracne, que intenta penjar-se. La deessa la transforma en aranya.

PERSONATGES I RELACIONS Aracne: jove teixidora lídia d'origen humil; defensa la pròpia excel·lència. Minerva/Pal·las: deessa de l'art tèxtil, del saber i del poder institucional. Figures dels tapissos: els déus i les víctimes humanes formen dos discursos visuals oposats.	TRANSFORMACIÓ I SENTIT Aracne esdevé aranya i continua teixint. La metamorfosi és alhora càstig, preservació del talent i origen etiològic de l'animal. Temes: art i poder; llibertat de representació; hybris; violència divina; ècfrasi i competició.
---	---

Com reconèixer el mite a les PAU

- concurs de teixit
- vella que revela ser Minerva
- tapís dels déus disfressats
- obra sense defectes
- cos que es redueix i fils que continuen

CLAU D'INTERPRETACIÓ

Aracne no perd perquè teixeixi pitjor, sinó perquè la seva obra diu una veritat intolerable per al poder que la jutja.

MITE

Aracne no destacava ni pel lloc de naixement ni per l'estirp, sinó pel seu art. Els seus teixits i la manera com els confeccionava captivaven tothom. La seva des-tresa era evident en tots els passos: des de fer els primers cabdells amb la llana en brut, prement el material amb els dits, fins a crear flocs suaus com núvols. Amb una habilitat delicada, feia girar el fus amb el polze o brodava amb una agulla, treballant amb tanta gràcia que semblava haver estat ensenyada per la pròpia Pal·las. Però Aracne negava aquesta influència i s'ofenia quan li atribuïen

una mestra tan il·lustre. Ple d'orgull, exclamava: *“Que vingui ella mateixa a competir amb mi! Si em guanya, acceptaré qualsevol càstig.”*

La deessa Pal·las, encolerida per aquestes paraules, es disfressà de vella. Coberta de cabells blancs i amb un bastó a les mans, es presentà davant Aracne i li advertí: *“No vulguis competir amb una deessa. Demana perdó humilment i potser seràs perdonada.”* Però Aracne, irada i desafiant, deixà els fils i replicà: *“Els teus advertiments no em fan canviar d'opinió. Que vingui ella mateixa, si no evita competir amb mi!”* Pal·las, llavors, es desfés de la seva disfressa i es mostrà amb tota la seva majestat divina, declarant: *“Ja sóc aquí!”*

Sense més paraules, totes dues es disposaren davant els telers per començar la competició. Pal·las representà la roca de Mart damunt la ciutadella de Cècrops, la disputa sobre el nom d'Atenes i l'escena en què el déu Posidó, amb el seu trident, feia brollar aigua de mar de la roca. En el mateix teixit, la deessa es representà a si mateixa amb escut, llança, casc i l'ègida, mostrant com amb un cop de la seva llança feia néixer una olivera, símbol de pau i prosperitat. A la composició, hi inclogué els déus celestials admirant el seu gest i una figura de la Victòria com a culminació.

Aracne, al seu torn, representà escenes que mostraven les faltes dels déus: Europa enganyada per Júpiter disfressat de toro, Leda sota les ales d'un cigne i altres transformacions divines que evidenciaven els excessos dels olímpics. Els seus brodats eren tan vius i detallats que semblava que el teixit prengués vida. Ni tan sols Pal·las podria trobar cap error en la seva obra.

Malgrat la perfecció del treball d'Aracne, Pal·las, indignada per l'atreviment i èxit de la noia, esquinçà la tela brodada. En un atac de ràbia, colpejà el cap d'Aracne amb una llançadora de fusta. Desolada, Aracne intentà posar fi a la seva vida, lligant-se un llaç al coll. Però Pal·las, compadida, la salvà, només per imposar-li un destí encara pitjor: *“Viu, però continua penjada! Aquesta pena serà el llegat de tots els teus descendents.”*

La deessa ruixà Aracne amb un líquid d'herbes màgiques, que transformà el seu cos. Els seus cabells, nas i orelles desaparegueren; el seu cap i cos es reduïren fins a convertir-se en un ventre arrodonit. Els seus dits es transformaren en potes primes, i d'aleshores ençà, Aracne, convertida en aranya, continua teixint les seves teles com havia fet en vida.

ARIADNA I EL LABERINT

Libre: VIII

Versos: 152-182

Nucli: La corona d'Ariadna és elevada al firmament i es converteix en constel·lació

ABANS DEL PASSATGE

Minos ha imposat a Atenes un tribut de joves destinats al Minotaure. El monstre, nascut de Pasífae, està tancat en el laberint construït per Dèdal.

DESPRÉS DEL PASSATGE

Minos impedeix a Dèdal abandonar Creta. El creador del laberint prepararà ales per escapar amb el seu fill Ícar.

Argument per seqüències

1. Teseu arriba a Creta entre els joves tributaris i Ariadna s'enamora d'ell.
2. Ariadna li proporciona el fil que permet trobar la sortida del laberint.
3. Teseu mata el Minotaure i escapa seguint el fil.
4. Fuig amb Ariadna, però l'abandona a l'illa de Dia.
5. Bacus troba Ariadna, la pren com a esposa i col·loca la seva corona al cel.

PERSONATGES I RELACIONS

Ariadna: filla de Minos; ajuda Teseu i és abandonada.

Teseu: heroi atenès que mata el Minotaure gràcies a l'ajut d'Ariadna.

Minotaure: criatura híbrida reclosa al laberint.

Dèdal: arquitecte del laberint.

Bacus: rescata i divinitza simbòlicament Ariadna.

TRANSFORMACIÓ I SENTIT

La corona d'Ariadna és elevada al firmament i es converteix en constel·lació. L'abandonament humà és compensat amb una permanència celeste.

Temes: enginy i orientació; ajuda femenina oblidada; abandonament; memòria astral; laberint com a símbol.

Com reconèixer el mite a les PAU

- fil d'Ariadna
- Minotaure
- laberint de Dèdal
- illa de Dia
- corona convertida en estrelles

CLAU D'INTERPRETACIÓ

L'episodi condensa una seqüència completa —ajuda, victòria, traïció i compensació— en pocs versos i connecta directament amb Dèdal i Ícar.

MITE

Fa molts anys, el rei Minos es trobava fora de casa, immers en una guerra llunyana. Mentrestant, la seva esposa, Pasífae, lluitava contra la solitud. Per combatre aquest sentiment, va començar a fer passejos diaris pels camps tranquils de Creta, impregnats d'una olor característica. Una tarda, prop d'un rierol, Pasífae va observar un toro magnífic, d'un blanc pur com la neu. Fascinada per la seva bellesa, el va acaronar i, sense poder evitar-ho, va sentir una passió desenfrenada. L'amor irracional va fer la resta. Nou mesos més tard, Pasífae va donar a llum una criatura estranya: un cos humà coronat amb el cap d'un toro.

Quan Minos va tornar de la guerra, es va quedar consternat. La seva dona no només havia sigut infidel, sinó que ho havia sigut amb un toro. Enfurismat i alhora intimidat per l'estranya criatura, va voler matar el Minotaure. Però, en el moment d'actuar, el coratge li va fallar. Com a alternativa, va demanar a Dèdal, el més gran inventor del seu temps, que construís una presó per a la bèstia. Dèdal va idear una edificació única: un enorme laberint amb milers de passadissos interminables, al qual va donar el nom de Laberint.

Des d'aquell dia, cada any, el rei Minos imposava un cruel tribut a Atenes: set nois i set noies havien d'entrar al Laberint per ser devorats pel Minotaure. Teseu, príncep d'Atenes, considerava aquell sacrifici indigne i va decidir viatjar a Creta per posar fi al monstre. Amb determinació, va emprendre el camí cap a l'illa, sabent que tenia les habilitats necessàries per triomfar.

A les portes del Laberint, una donzella s'hi va acostar per ajudar-lo. Era Ariadna, filla del rei Minos, que, captivada per la valentia de Teseu, li va donar un cabdell de fil d'or. *"Et farà falta per sortir del Laberint"*, li va dir. Teseu va lligar un extrem del cabdell a la porta i, mentre avançava, anava deixant anar el fil per assegurar-se que trobaria el camí de tornada.

El Minotaure no va mostrar cap misericòrdia. Amb una força increïble, va envestir Teseu, però el príncep va respondre amb més força encara. Després d'un dur combat, Teseu va posar fi a la vida del monstre amb un cop d'espasa. Recollint el fil d'or que havia deixat, va aconseguir sortir del Laberint, on l'esperava Ariadna.

Ariadna havia ajudat Teseu per amor. Només veure'l, sabia que era l'home que esperava. Teseu, agraït, li va prometre: *"Anem a Atenes. Allà seràs la meva dona i et faré feliç."* Malgrat la promesa, Teseu va actuar impulsivament. Es va adonar que no sentia amor per Ariadna, sinó simplement gratitud. Una matinada, mentre la jove dormia a la platja, Teseu va abandonar l'illa.

Quan Ariadna es va despertar, va veure la nau de Teseu desapareixent a l'horitzó. Destrossada de dolor, va plorar desesperadament. Però, entre la pena, va sorgir un consol inesperat: el déu Bacus es va enamorar d'Ariadna i la va fer la seva esposa. Com a regal, li va oferir una diadema d'or que, anys més tard, es convertiria en una constel·lació d'estrelles.

Mentrestant, a Creta, el rei Minos es va assabentar que Teseu havia fugit amb la seva filla i va buscar Dèdal per exigir-li explicacions. *"No deies que era impossible sortir del Laberint?"*, li va reclamar. *"M'has enganyat! Ara pagaràs car! Et tancaré dins l'edifici que tu mateix vas construir. A més, el teu fill t'hi acompanyarà!"*

Minos va ordenar col·locar guardes a les sortides del Laberint amb ordres de matar Dèdal si intentava escapar. Així, el creador del Laberint va conèixer en carn pròpia l'enginy de la seva obra, immers en una trampa de la qual semblava no haver-hi cap sortida.

DÈDAL I ÍCAR

Llibre: VIII

Versos: 183-235

Nucli: Ícar no adopta una nova forma, però la geografia conserva el seu nom: mar Icari i illa Icària

ABANS DEL PASSATGE

Després de construir el laberint i facilitar indirectament la fugida de Teseu, Dèdal és retingut a Creta per Minos. El mar i la terra són vigilats.

DESPRÉS DEL PASSATGE

Una perdiu contempla el funeral: és Pèrdix, antic deixeble de Dèdal, transformat després que el mestre intentés matar-lo per enveja.

Argument per seqüències

1. Dèdal decideix obrir una ruta per l'aire i construeix ales amb plomes, fil i cera.
2. Ícar observa i juga amb els materials sense comprendre el risc.
3. El pare ajusta les ales i adverteix que no voli ni massa baix ni massa alt.
4. Durant el vol, Ícar s'entusiasma, s'apropa al sol i la cera es fon.
5. Cau al mar mentre crida el pare; Dèdal troba les plomes, enterra el fill i maleeix la pròpia tècnica.

PERSONATGES I RELACIONS

Dèdal: inventor i pare; combina domini tècnic, prudència i responsabilitat.
Ícar: fill adolescent, fascinat per l'experiència del vol i incapaç de mantenir la mesura.
Minos: poder que converteix Creta en presó i força la invenció de la fugida.

TRANSFORMACIÓ I SENTIT

Ícar no adopta una nova forma, però la geografia conserva el seu nom: mar Icari i illa Icària. El paisatge funciona com a sepultura i memòria.
Temes: tècnica i límit; educació paterna; desmesura; llibertat i risc; dol.

Com reconèixer el mite a les PAU

- ales de plomes i cera
- advertiment de la via mitjana
- sol que fon la cera
- crits del pare i del fill
- mar que rep el nom d'Ícar

CLAU D'INTERPRETACIÓ

La tragèdia no condemna la tècnica en si mateixa, sinó l'ús sense mesura; tanmateix, el creador també ha d'afrontar les conseqüències de l'invent.

MITE

Dèdal odiava profundament Creta i el llarg exili al qual estava condemnat. Enyorava amb nostàlgia la seva pàtria, però el mar l'encloïa com un presoner. "Minos – va dir – pot barrar-me els camins per terra i mar, però el cel és lliure. D'allà me n'escaparé; ell pot ser amo de tot, però no de l'aire."

Inspirat per aquesta idea, Dèdal es va abocar a una tècnica desconeguda, disposat a desafiar les lleis de la naturalesa. Va començar a col·locar plomes en ordre, de les més petites a les més grans, com si construís un flabiol amb canyes de diferents mides. Les va unir amb fil de lli al centre i amb cera a la base, i les va doblegar

lleugerament per imitar les aus veritables.

El seu fill, Ícar, l'acompanyava, aliè al perill que amagava aquell invent. Jugava feliçment amb les plomes que el vent arrossegava o estovava la cera rogenca amb els dits, distraient així el seu pare del treball minuciós. Quan Dèdal va acabar la seva obra, va ajustar les ales al seu cos i, batent-les, va aconseguir mantenir-se suspès a l'aire.

Abans d'emprendre el vol, va donar instruccions al seu fill: "Ícar, vola a una altura mitjana. Si vas massa baix, la humitat del mar farà pesades les plomes; si puges massa amunt, el sol les fondrà. Mantén-te al mig. No et distreguis amb Bootes, Hèlice o l'espasa nua d'Orió; segueix sempre el meu rastre." Acompanyant les paraules amb gestos, li ensenyà com volar i li ajustà les ales a les espatlles.

Amb el cor ple d'inquietud, Dèdal va besar el seu fill per última vegada, sense saber-ho. Les seves mans tremolaven, i les llàgrimes humitejaven les seves galtes. Finalment, va emprendre el vol al davant, com una au que guia els seus petits per primera vegada. Mirava constantment enrere per comprovar que Ícar el seguia, ensenyant-li a mantenir-se a l'aire amb les seves ales.

Un pescador, un pastor i un llaurador els van veure i van quedar astorats davant aquell espectacle; creien presenciar el vol d'uns déus. Passaren prop de l'illa de Samos, deixaren enrere Delos i Paros, i, a la seva dreta, Lebintos i Calimne. Però Ícar, embriagat per la llibertat del vol, va desobeir el seu pare. Va pujar massa amunt, atret per la proximitat del cel. Els raigs del sol estovaren la cera que mantenia les plomes unides, i aquestes es van desprendre.

Privat de les seves ales, Ícar va caure, agitant en va els braços, fins a enfonsar-se en les aigües blaves que, des de llavors, portarien el seu nom.

Dèdal, ple de dolor, va cridar desesperadament: "Ícar! Ícar! On ets? On puc trobar-te?" Però només trobà les plomes que flotaven sobre l'aigua. Va maleir el seu art i enterrà el cos del seu fill. La terra on el va sepultar va conservar el seu nom per sempre.

IFIS I IANTE

Llibre: IX

Versos: 669-797

Nucli: Ifis passa d'un cos femení a un cos masculí

ABANS DEL PASSATGE

Després del relat de Bíblis, el poema arriba a Creta. Ligdus, home de recursos modestos, diu a Telethusa que només podran criar l'infant si neix mascle.

DESPRÉS DEL PASSATGE

El llibre IX acaba amb el casament. El llibre X s'obre amb Himeneu assistint a les noces d'Orfeu i Eurídice, marcades per un presagi funest.

Argument per seqüències

1. Isis s'apareix a Telethusa i li ordena salvar la criatura, sigui quin sigui el sexe.
2. Neix una nena, però és criada amb el nom masculí d'Ifis i tothom, excepte la mare, la considera noi.
3. Ligdus concerta el matrimoni d'Ifis amb Iante; totes dues s'enamoren.
4. Ifis lamenta que el desig sembli impossible dins les normes del seu món i Telethusa ajorna el casament.
5. La mare suplica Isis, que transforma corporalment Ifis en home; el matrimoni pot celebrar-se.

PERSONATGES I RELACIONS

Ifis: criada socialment com a noi; estima Iante i viu un conflicte entre identitat, cos i norma.

Iante: promesa d'Ifis; correspon a l'amor sense conèixer el secret.

Telethusa: mare protectora, guiada per Isis.

Ligdus: pare condicionat per la pobresa i les expectatives de gènere.

Isis: divinitat que ordena conservar la vida i fa possible la unió.

TRANSFORMACIÓ I SENTIT

Ifis passa d'un cos femení a un cos masculí. La transformació resol el conflicte segons les possibilitats socials del relat antic, però posa al centre la tensió entre desig, identitat i norma.

Temes: identitat de gènere; pressió social i econòmica; amor correspost; secret familiar; intervenció divina.

Com reconèixer el mite a les PAU

- ordre de matar una filla
- aparició d'Isis
- nom ambigu d'Ifis
- casament ajornat
- transformació abans de les noces

CLAU D'INTERPRETACIÓ

La metamorfosi no crea l'amor: aquest ja és recíproc. Modifica el cos perquè la societat del relat pugui reconèixer una unió que ja existeix afectivament.

MITE

La fama del nou prodigi hauria pogut omplir les cent ciutats cretenques, si Creta no tingués tan present la meravella recent de la metamorfosi d'Ifis. Temps enrere, a la terra de Fest, prop del reialme de Gnosos, havia nascut Ligdus, un home de condició humil però lliure. La seva fortuna no era més gran que la seva noblesa, però la seva vida i el seu honor restaven sense màcula. Quan el part de la seva esposa Teletusa s'apropava, la va advertir amb paraules dures: *"Desitjo dues coses: que donis a llum amb el mínim dolor i que sigui un fill mascle. Una filla seria una càrrega massa gran per a nosaltres, i la fortuna em nega els recursos per mantenir-*

la. Per això, si per atzar neixes una nena..." –va dir, mentre les llàgrimes li regalimaven per les galtes– "haurà de morir."

Teletusa, consternada, va suplicar al seu marit que reconsiderés la seva decisió, però Ligdus es mantingué ferm. La seva esposa, ja a penes capaç de suportar el pes del seu ventre, va tenir un somni enmig de la foscor de la nit. Davant del seu llit va aparèixer la deessa Isis, envoltada del seu seguici sagrat: Anubis, Bubastis, Apis de colors violats, el misteriós Osiris i el serpent ple de verins somnífers. La deessa li parlà amb veu tranquil·la:

"Oh, Teletusa, tu que m'adores fidelment, no t'angoixis i enganya el teu marit. Quan Lucina et deslliuri del part, cria el teu fill, sigui del sexe que sigui. Jo soc la deessa auxiliadora, i mai et planyeràs d'haver honorat una divinitat desagradada."

Quan el somni es va dissipar, Teletusa es despertà amb el cor ple d'esperança. Va pregar als astres perquè la seva visió es fes realitat. Finalment, donà a llum una nena, però, seguint el consell de la deessa, va ocultar la veritat. Va fer criar la petita com un nen i ningú, excepte la nodrissa, coneixia el secret. El pare, convençut que tenia un fill, li donà el nom de l'avi: Ifis. La mare es va alegrar del nom, ja que era neutre i no despertava sospites.

Amb el temps, la mentida es consolidà. Ifis vestia com un noi i el seu rostre, bell tant per a un home com per a una dona, no revelava el seu veritable sexe. Quan complí tretze anys, el pare la va prometre en matrimoni a lante, una jove de cabells rossos, celebrada per la seva bellesa. Compartien la mateixa edat i havien crescut aprenent junts les arts de la infantesa. Així va néixer un amor mutu, però de naturalesa desigual: mentre lante esperava amb il·lusió el casament, Ifis, conscient del seu secret, patia en silenci.

"Cap bèstia no desitja la seva pròpia femella," pensava amb desesperació. "L'ovella busca el moltó, la cérvola segueix el cérvol... però jo, donzella, estimo una altra donzella. Si almenys pogués enganyar la natura, si almenys el destí em transformés!"

A mesura que el dia de les noccs s'apropava, Teletusa, presa del temor, intentava ajornar el casament amb excuses: simulava estar malalta, s'aferrava a mals presagis, però ja no quedaven més subterfugis. L'endemà, Ifis s'hauria de casar.

Desesperada, Teletusa es dirigí al temple d'Isis, deslligà les seves cintes i pregà amb fervor: *"Oh, Isis, protectora de Paretonis, Mareotis, Faros i del Nil, soc aquí implorant el teu ajut. Recorda el teu consell, recorda la teva promesa! Ajuda la meua filla, salva-la d'aquest destí cruel!"*

Les seves súpliques foren escoltades. Els altars es van sacsejar, les portes del temple tremolaren i el sistre de la deessa ressonà. Teletusa va sortir del temple plena d'esperança. Al seu costat, Ifis caminava amb una passa més ferma, el seu rostre havia perdut la seva pal·lidesa, la seva força havia crescut. Poc a poc, el seu cos va començar a transformar-se, fins que, finalment, la que havia estat dona es convertí en un jove.

El miracle es va celebrar amb ofrenes i inscripcions als temples: *"Ifis, qui va néixer dona, compleix el vot fet a la deessa."*

L'endemà, amb la llum del nou dia, Venus, Juno i Himeneu presidien les noccs. La transformació era completa, i Ifis va poder prendre lante com esposa.

ORFEU I EURÍDICE

Llibre: X

Versos: 1-77

Nucli: No hi ha metamorfosi corporal central

ABANS DEL PASSATGE

El llibre X s'obre amb Himeneu convocat al casament d'Orfeu i Eurídice. La torxa no crema bé i anuncia un desenllaç desgraciat.

DESPRÉS DEL PASSATGE

Orfeu es retira del tracte amb les dones i converteix el dol en cant. A partir d'aquí actua com a narrador d'una sèrie de mites, entre els quals Apol·lo i Jacint.

Argument per seqüències

1. Eurídice mor per la mossegada d'una serp poc després de les noces.
2. Orfeu baixa al món dels morts i commou Persèfone, Plutó i les ànimes amb el seu cant.
3. Els déus infernals permeten el retorn d'Eurídice amb la condició que Orfeu no miri enrere fins sortir.
4. Quan són a prop de la llum, Orfeu, dominat per l'amor i la por, es gira.
5. Eurídice és arrossegada de nou a les ombres; Orfeu intenta tornar-hi, però el barquer li nega el pas.

PERSONATGES I RELACIONS

Orfeu: poeta i músic capaç d'alterar la natura i commoure l'inframón.

Eurídice: esposa morta dues vegades, gairebé sense veu i dependent de la mirada d'Orfeu.

Plutó i Persèfone: governants del món dels morts que concedeixen una excepció condicionada.

Caront: impedeix el segon descens.

TRANSFORMACIÓ I SENTIT

No hi ha metamorfosi corporal central. La transformació és narrativa i emocional: el cant suspèn temporalment les lleis de la mort, però no les anul·la. La mirada converteix l'esperança en pèrdua definitiva. Temes: poder i límit de l'art; amor i desconfiança; mirada prohibida; mort doble; dol.

Com reconèixer el mite a les PAU

- torxa nupcial que no crema
- cant davant Plutó i Persèfone
- condició de no mirar enrere
- segona pèrdua d'Eurídice
- set dies a la vora de l'Estix

CLAU D'INTERPRETACIÓ

L'art obté allò que la força no pot, però el relat preserva un límit radical: la paraula pot commoure la mort, no dominar-la definitivament.

MITE

Himeneu, amb el seu mantell safrà, va travessar la immensitat del cel per respondre a la crida d'Orfeu, que el reclamava amb fervor a la terra dels cícons. Tot i presentar-se, el déu no va portar amb ell cap paraula ritual, ni alegria als rostres, ni auguris de felicitat. La seva torxa, en lloc de brillar amb força, crepitava sense flames i només desprenia fum, com si presagiés la desgràcia.

El que estava a punt de succeir seria encara més tràgic. Eurídice, la nova esposa, passejava per l'herba, acompanyada de les nimfes, quan una serp li mossegà el taló i l'arrossegà a la mort. Orfeu, desconsolat, va plorar-la llargament en el món dels vius. Però l'amor i el dolor eren massa intensos per resignar-se a la pèrdua. Així, va decidir aventurar-se al regne de les ombres, travessant la porta del Tènaros i descendint fins a les profunditats de l'Estix. Entre multituds espectrals, va arribar davant Persèfone i Hades, el sobirà del món subterrani.

Amb la seva lira, va entonar una súplica plena de dolor:

"Oh, déus del regne dels morts, per on totes les criatures han de passar... No he vingut per desafiar el Tàrtar ni per doblegar el monstre de tres caps. Només he vingut per la meua esposa. Un escurçó la va prendre massa aviat, arrabassant-li la vida. L'amor és un déu poderós en el món dels vius. Si ho és aquí també, no ho sé, però crec que sí. Us imploro que torneu a teixir els fils del seu destí. No demano un regal, sinó un préstec. Si aquesta gràcia em és negada, preferiria quedar-me aquí i morir amb ella."

Mentre cantava, el dolor de les seves paraules va commoure les ànimes dels condemnats. Tàntal va deixar de perseguir l'aigua fugissera, la roda d'Ixíon es va aturar, les aus van cessar de devorar el fetge de Prometeu, les filles de Belos van descansar de la seva tasca i Sísif es va asseure sobre la seva roca. Fins i tot les temibles Eumènides, per primer cop, van plorar.

Hades i Persèfone, commoguts, van concedir el desig d'Orfeu amb una única condició: no podia girar-se per mirar Eurídice fins que no hagués sortit completament de l'inframón.

Enmig d'un silenci profund, van iniciar el camí de retorn. El sender era costerut, cobert de boira i embolcallat en la foscor. Ja eren a prop de la superfície quan la por va envair Orfeu. Temia que Eurídice es desplomés darrere seu, que el deixés sol una vegada més. Consumit pel desig de veure-la, es va girar.

En aquell instant, Eurídice va començar a esvair-se. Va estendre els braços intentant afermar-se, però només va trobar l'aire buidat. En el moment de la seva segona mort, no va recriminar res a Orfeu—què podia retreure-li, si era l'amor el que l'havia condemnat?—Només va pronunciar un últim i feble adéu abans de desaparèixer per sempre.

Orfeu va quedar petrificat pel dolor. Va intentar tornar a creuar el riu, però el barquer Caront li barrà el pas. Set dies va romandre assegut a la riba, sense menjar, alimentant-se només de llàgrimes i desesperació. Finalment, va abandonar l'intent i es retirà a les muntanyes del Ròdope, on va renunciar a l'amor de les dones.

Tres anys van passar, i Orfeu continuava evitant l'amor femení. Les dones de Tràcia el desitjaven, però ell les rebutjava. S'explica que fou ell qui va ensenyar als homes a buscar l'amor entre ells, preferint la bellesa masculina a la fragilitat de l'amor convencional.

APOL·LO I JACINT

Llibre: x

Versos: 162-219

Nucli: La sang de Jacint es converteix en flor

ABANS DEL PASSATGE

Dins el cant d'Orfeu, el relat de Jacint apareix després de Ciparís, un altre jove estimat per un déu i convertit en arbre a causa del dol.

DESPRÉS DEL PASSATGE

Orfeu continua el seu cant amb altres relats de desig i transformació, que conduiran a Pigmalió, Mirra, Adonis i Atalanta.

Argument per seqüències

1. Apol·lo abandona temporalment Delfos per estar amb Jacint a Esparta.
2. Tots dos practiquen el llançament del disc.
3. Apol·lo llença el disc amb força; Jacint corre a recollir-lo.
4. El disc rebota a terra i colpeja mortalment el jove.
5. Apol·lo intenta guarir-lo, lamenta no poder morir en el seu lloc i transforma la sang en una flor marcada pel crit de dol.

PERSONATGES I RELACIONS

Jacint: jove espartà estimat per Apol·lo.
Apol·lo: amant, company de joc, déu de la medicina incapaç de revertir la mort.
Orfeu: narrador intern que integra el mite en el seu cant sobre joves estimats pels déus.

TRANSFORMACIÓ I SENTIT

La sang de Jacint es converteix en flor. Les marques dels pètals evoquen el lament «ai, ai» i la flor garanteix una renovació anual de la memòria.
Temes: amor i accident; impotència divina davant la mort; dol; flor com a memòria; art i commemoració.

Com reconèixer el mite a les PAU

- joc del disc
- rebrot inesperat
- Apol·lo com a metge impotent
- flor marcada amb lletres de lament
- promesa de record anual

CLAU D'INTERPRETACIÓ

Apol·lo no pot salvar el cos, però pot convertir la pèrdua en signe renovable: la metamorfosi funciona com una poètica de la memòria.

MITE

En un bosc ple de vida, el poeta es trobava envoltat per feres i aus que escoltaven la seva música. Provant amb el polze les cordes vibrants de la seva lira, es va assegurar que els sons, tot i ser diversos, concordaven en harmonia. Amb la veu suau, va iniciar el seu cant:

"Musa, mare meva, inspira els nostres cants! Ja he narrat la força de Júpiter, el seu llamp que va vèncer els gegants a Flegra. Ara, en una lira més lleugera, cantaré els joves estimats pels déus i les donzelles consumides per amors prohibits."

Entre aquests joves es trobava Ganimedes, el bell frigi pel qual Júpiter va cremar d'amor. Sense transformar-se en cap altre ocell que no fos l'àguila, el portador del seu llamp, el déu el va raptar i el va elevar a l'Olimp. Des de llavors, Ganimedes barrejava el nèctar a les copes divines, servint-lo fins i tot davant la mirada gelosa de Juno.

"Tu també, net d'Amiclas, hauries ascendit als cels si el teu destí m'ho hagués permès," lamentava Febus. "Ara, cada primavera, quan l'Àries succeeix el Peix, tu floreixes en la gespa, immortal en la natura."

Apol·lo estimava profundament Jacint. Abandonà el seu temple a Delfos i, oblidant la seva lira i les seves fletxes, recorria Esparta i les ribes de l'Eurotas per estar amb ell. No li feia fàstic portar les xarxes, domar els gossos ni acompanyar-lo pels cims de les muntanyes. Tan gran era el seu amor, que no notava el temps passar.

Un dia, quan el sol es trobava al punt mig entre el dia que marxava i el que arribava, Apol·lo i Jacint van competir en el llançament del disc. Apol·lo el va llençar amb força, i aquest va tallar l'aire, ascendint fins als núvols abans de caure pesadament a terra. Jacint, desitjós de jugar, es va precipitar a recollir-lo, però el disc, en rebotar contra el sòl, va impactar fatalment el seu rostre.

El déu va empal·lidir en veure la seva estimada víctima. Va alçar el jove entre els seus braços i va intentar retornar-li la vida; aplicà herbes sanadores, intentà aturar la ferida. Però era irremediable. Jacint moria davant els seus ulls, com les flors que es marceixen quan algú les arrenca sense pietat.

"Caus, estimat Jacint, en la plenitud de la teva joventut," lamentà Apol·lo. "La teva ferida em condemna. Soc la causa del teu dolor, del teu crim. Tant de bo pogués morir amb tu, però el destí m'ho impedeix. Sempre estaràs amb mi. La meua lira sonarà per tu, i el teu nom serà gravat en la natura."

Mentre parlava, la sang que tacava l'herba es transformava en una flor nova, més brillant que la púrpura de Tir, amb una forma semblant al lliri, però vermella en lloc de blanca. Apol·lo, en un últim homenatge, va gravar en els seus pètals les seves lamentacions: "Ai!", inscrites en el record del jove perdut.

Esparta no va oblidar mai el fill d'Èbal. Cada any, en honor seu, se celebraven les festes Hiacínties, preservant el record d'un amor etern entre el déu i el jove.